

Jaarverslag Pharos 2018

Vastgesteld door de directie op 13 mei 2019

Goedgekeurd door de Raad van Toezicht op 22 mei 2019

Inhoud

1.	Inleiding.....	5
2.	Stimuleringsprogramma Lokale aanpak gezondheidsachterstanden Gezond in.....	7
3.	Preventie en zorg chronische aandoeningen	19
4.	Gezond opgroeien	27
5.	Ouderen en gezondheid.....	33
6.	Gezondheid asielzoekers en vluchtelingen.....	37
7.	Participatie & Eigen Regie	43
A:	Deelprogramma Inwoner in de Hoofdrol	43
B:	Deelprogramma eHealth4all	45
C:	Deelprogramma Gezondheidsvaardigheden en Laaggeletterdheid	48
8.	Vrouwelijke genitale verminking.....	51
9.	Samenwerking RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) en thema-instituten.....	55
10.	Kennis en informatieoverdracht.....	59
11.	Sociaal Jaarverslag.....	67
12.	Bestuursorganen Pharos.....	73

1. Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag 2018 van Pharos, het landelijk Expertisecentrum Gezondheidsverschillen. Vanuit het uitgangspunt 'gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen' zet Pharos haar kennis in om de grote gezondheidsverschillen te verminderen en om de kwaliteit, effectiviteit en toegankelijkheid van gezondheidszorg voor mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten duurzaam te verbeteren.

Het besef van urgentie om gezondheidsverschillen aan te pakken is groot. Behalve morele principes van rechtvaardigheid en gelijke kansen op gezondheid voor iedereen, zijn ook de sociaal-maatschappelijke en economische gevolgen voldoende aanleiding om de schouders eronder te zetten. In 2018 merkten we goed dat deze urgentie in steeds bredere kring wordt gevoeld. Pharos vervulde als expertisecentrum op deze thematiek ook in 2018 een belangrijke spilfunctie. We zijn trots op ons werk en het verschil dat we hiermee kunnen maken!

We constateren dat er bij de landelijke overheid, in de wetenschap, bij gemeenten, lokale en regionale partners en bij professionals groeiend draagvlak is om samen te werken aan het terugdringen van gezondheidsverschillen. Steeds meer gemeenten werken aan het uitvoeren van een integrale aanpak en er wordt geïnvesteerd in gecombineerde aanpakken van gezondheid met bijvoorbeeld armoede en andere beleidsterreinen. Onder andere ook in het ruimtelijk domein worden kansen benut om gezondheid in achterstandswijken te stimuleren en er wordt steeds meer gezocht naar kansrijke verbindingen tussen het sociale en medische domein. Op Europees niveau wordt de kennis over de integrale aanpak en de kansen van Health in all policies gebundeld via een Joint Action. Pharos is hierin betrokken als kennispartner van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Het is van belang dit vuur warm te houden, te blijven voeden en de mensen om wie het gaat daar bij te betrekken. Door samen te werken en al doende te leren kunnen we de verschillen gaan terugdringen. We participeerden dan ook als kennispartner in vele leerkringen en lerende praktijken, waarin we kennis delen, verrijken en weer collectief ter beschikking stellen. We ontwikkelden diverse praktische instrumenten, deelden een scala aan goede voorbeelden en waren aanwezig op vele podia. Daarnaast bereikten we via workshops, lezingen en trainingen een kleine 7000 professionals uit gemeenten, eerste en tweede lijn, GGD-en, GGZ, onderwijs en andere sectoren.

Een belangrijk uitgangspunt in ons werk is dat wij mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen een actieve rol geven. We maken zichtbaar wat voor hen het verschil maakt en we doen dat samen met hen. Op vele bijeenkomsten vertelden zij zelf hun verhaal, we gaven hen nadrukkelijk een plek op onze eigen podia of gastpodia en we brachten middels films, publicaties en sociale media hun verhalen in beeld. We werkten samen met taalambassadeurs, die uit eigen ervaring kunnen vertellen hoe het is om laaggeletterd te zijn en hoe ingewikkeld het dan is om je weg te vinden in een stelsel dat niet altijd goed aansluit op mensen met een lager opleidingsniveau. Ook testten zij met ons eHealth-apps, informatie- en voorlichtingsmateriaal, zodat deze ook voor hen bruikbaar zijn. We investeerden stevig in onze ambities gericht op eHealth4All onder meer via de Quickscan Digivaardigheden en aanpassing van de online Persoonlijke Gezondheidscheck zodat deze ook geschikt is voor lager opgeleiden.

In augustus kwam de in de WRR Policy brief 'Van verschil naar potentieel' uit. Een belangrijke aanbeveling hieruit was: "Als het gaat om preventiebeleid moeten we inzetten op de mensen die dat het meest nodig hebben en waar de grootste gezondheidswinst te behalen is". We leven in een land waar laagopgeleide mensen 6 jaar eerder dood gaan dan hoogopgeleide mensen, en waar laagopgeleiden zo'n 15 jaar eerder dan hoogopgeleiden in minder goede gezondheid leven. Dat is en blijft onacceptabel. Staatssecretaris van VWS Paul Blokhuis beaamde dit bij het in ontvangst nemen van de WRR Policy brief; hij noemde het onbestaanbaar dat grote gezondheidsverschillen in ons land voorkomen. Het is blijvend urgent om aan het verkleinen van deze verschillen te blijven werken. Gezondheidsverschillen terugdringen of stabiliseren vereist een lange adem, duurzame inzet en continuïteit van beleid.

2018 stond ook in het teken van het Nationaal Preventieakkoord. Een akkoord met stevige ambities voor 2040 op de thema's roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik. In opdracht van VWS heeft Pharos in april een notitie gemaakt voor de deelnemers van de thematafels, waarin we hebben aangegeven waar doelen en maatregelen zich op zouden moeten richten, om ervoor te zorgen dat het preventieakkoord ook bijdraagt aan het terugdringen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen (SEGV). Pharos heeft zelf als expert deelgenomen aan de thematafel roken en heeft kennis en inzichten gedeeld met de thematafel overgewicht. Op beide tafels zetten wij onze expertise in om de maatregelen en interventies ook te laten werken voor mensen met een lage sociaaleconomische status, deze groepen te bereiken en blijvende aandacht te behouden voor onderliggende factoren van leefstijlproblemen.

We zijn blij met de ruime aandacht vanuit VWS voor preventie en verbeteren van zorg voor kwetsbare groepen inwoners. We hebben ons ook in 2018 ingespannen om hier vanuit onze expertise aan bij te dragen, bijvoorbeeld rond de thema's Samen beslissen, De juiste Zorg op de juiste Plek, Ontwikkeling Uitkomstgerichte Zorg 2018-2022' en Kansrijke Start.

Het jaarverslag is een lijvig document geworden, deels omdat we trots zijn op wat we doen en dit graag met u delen, deels omdat we veel verschillende activiteiten in diverse sectoren ondernemen en daar graag over vertellen.

Ik hoop dat het u inspireert om met ons in 2019 en verder het verschil te blijven maken!

Patricia Heijdenrijk
Directeur/bestuurder

2. Stimuleringsprogramma Lokale aanpak gezondheidsachterstanden Gezond in...

In zijn brief aan de Tweede Kamer d.d. 23 maart 2017 stelt staatssecretaris Van Rijn dat om te komen tot een goede aanpak voor het verkleinen van gezondheidsachterstanden een lange adem nodig is. De staatssecretaris heeft besloten om het programma GIDS en de ondersteuning vanuit het programma Gezond in... voort te zetten van 2018 tot en met 2021. Hij geeft aan dat bij de invulling van het vervolgprogramma de volgende zaken aandacht verdienen: monitoring, sturing en evaluatie, bestuurlijk draagvlak en borging van de aanpak in gemeentelijke beleidsplannen. Deze thema's kwamen eveneens naar voren in de gesprekken die we hebben gevoerd ter voorbereiding van de volgende fase van het programma met VWS, wethouders, gemeenteambtenaren, onze adviesraad, landelijke organisaties en diverse andere gesprekspartners. In 2018 investeerden we samen met Platform31 volop in bovenstaande zaken en dat blijven we de komende jaren doen.

De uitkomsten van de jaarlijkse enquête over GIDS en Gezond in... van VWS gaven eveneens richting aan onze plannen voor 2018. Hieruit komt ondermeer naar voren dat gemeenten juist de kennis op maat, het meedenken vanuit een positief kritische houding en de regionale en landelijke uitwisseling van kennis en goede voorbeelden waarderen. We zijn dan ook overal in het land met gemeenten in gesprek geweest en hebben kennis gedeeld, zowel lokaal als op regionale en landelijke studiedagen. De Gemeenteraadsverkiezingen in maart 2018 hebben gezorgd voor veel wisselingen in de wacht. Bij de aanpak gezondheidsachterstanden is zoals gezegd een lange adem nodig en is continuïteit in beleid en aanpak dan ook cruciaal. Het was dus belangrijk om ook bij de nieuwe lichterij wethouders de maatschappelijke opgave van het terugdringen van gezondheidsverschillen op de agenda te krijgen. We hebben hen op verschillende manieren geïnformeerd en geënthousiasmeerd; via de G40, sociale media, mailings, gesprekken en presentaties. Ook bij de nieuwe gemeenteraadsleden brachten we het belang van de aanpak van gezondheidsachterstanden op diverse manieren voor het voetlicht. Het heeft er toe geleid dat het thema op de agenda van de Raadsvergadering kwam, bijvoorbeeld in Eindhoven en Amsterdam.

In het kader van borging stimuleerden en ondersteunden we ook onze GIDS- contactpersonen om het terugdringen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen op te laten nemen in coalitieakkoorden. We gaven hen ondermeer tekstsuggesties mee om te gebruiken in de overdrachtsdocumenten aan nieuwe wethouders. In verschillende gemeenten heeft dit zijn vruchten afgeworpen en is het terugdringen van gezondheidsverschillen expliciet benoemd in het coalitieakkoord. Onze GIDS- contactpersonen adviseerden we tevens bij het maken van plannen voor de tweede GIDS-periode en nota's volksgezondheid.

Het jaar 2018 stond voor het Stimuleringsprogramma Gezond in... verder in het teken van de gecombineerde aanpakken. Hiermee bedoelen we dat naast de invalshoek van volksgezondheid ook een of twee andere beleidsterreinen zijn betrokken om zodoende tot een meer integrale aanpak van gezondheidsachterstanden te komen. We zagen dat in steeds meer gemeenten deze gecombineerde aanpakken werden opgestart en dat de vraag toenam naar handvatten voor hoe je dit vormgeeft in de praktijk. In antwoord hierop hebben we diverse instrumenten ontwikkeld en goede voorbeelden gedeeld.

Om de waarde van samenwerking tussen sectoren zichtbaar te maken hebben we in 2018 diverse beleidsdomeinen letterlijk aan elkaar gekoppeld. We deden dit in nieuwe leerkringen waaraan tientallen gemeenten deelnamen samen met collega's Ruimtelijke Ordening of partners die zich bezig houden met schulden en armoede. Ook op de landelijke studiedag stonden 'Koppelkansen' centraal.

Tot slot investeerden we samen met landelijke partners en gemeenten in een nieuwe kijk op verantwoording. Het wordt steeds duidelijker dat integrale en complexe aanpakken zich niet eenvoudig lenen voor de traditionele manieren van monitoring. Op diverse manieren gaven we de zoektocht naar nieuwe manieren van sturing en monitoring samen met gemeenten vorm.

Advies op maat, ondersteunen en verbinden van gemeenten, lokale en regionale partijen in de aanpak van gezondheidsachterstanden

De beoogde resultaten benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. We geven hier een impressie van de activiteiten.

Lokaal

- In 2018 hebben de adviseurs van Gezond in... zo'n 190 bezoeken gebracht aan gemeenten. Onderwerpen die daarbij veelvuldig terugkwamen waren onder meer: doelen stellen, monitoren en evalueren, borging, samenwerking met andere domeinen, gezondheidsvaardigheden en de koppelingen tussen gezondheid en armoede en gezondheid en fysieke omgeving. Vooral de relatie tussen armoede en gezondheid is een thema dat bij veel gemeenten leeft. Het gaat daarbij onder meer over het goed bereiken en tijdig in beeld hebben van mensen die in financiële problemen kunnen komen of zitten en hoe je daar passende ondersteuning aan kunt bieden. Regelmatig werd ook advies gevraagd over thema's zoals de gemeentepolis en een gezonde start voor kinderen.
- In meerdere gemeenten werd door de adviseurs meegedacht over hoe de aanpak van gezondheidsachterstanden opgenomen kan worden in de lokale nota volksgezondheid.
- Er is veelvuldig samengewerkt met de GGD, onder andere in Zeeland, Twente, Rijnmond, Friesland, Drenthe en Zuid-Limburg. Samen zijn daar gemeenten besproken en/of bezocht.

Regionaal

- De adviseurs zijn waar nodig aangehaakt bij regionale structuren. Zo werd actief meegedacht met de Alliantie van Kracht in Drenthe en Groningen en Kans voor de Veenkoloniën. De directeur van Pharos sprak op de jaarlijkse conferentie van Kans voor de Veenkoloniën.
- Gezond in... is betrokken geweest bij ruim 25 regionale bijeenkomsten, ambtelijke overleggen, overleggen met verzekeraars en diverse netwerken, vaak in samenwerking met de GGD. Een deel van deze bijeenkomsten werd door Gezond in... georganiseerd, zoals in Zeeland en Rotterdam Rijnmond. Met acht Zeeuwse gemeenten en GGD Zeeland werd de lokale integrale aanpakken van gezondheidsachterstanden uitvoerig besproken. In de regio Rijnmond hebben we met de Gids gemeenten en de GGD iedere 6 weken regionaal overleg (Voor Elkaar in Rijnmond). De

onderwerpen worden geagendeerd in het Algemeen Bestuurlijk overleg en hier wordt tevens verantwoording afgelegd.

- Ook aan regionale bijeenkomsten van anderen leverde Gezond in...een bijdrage. Voorbeeld hiervan is de regionale bijeenkomst door GO Overijssel met 200 deelnemers uit de wereld van gezondheid en sport waar we workshops verzorgden over armoede en gezondheid.

Competenties

- Competenties zijn nodig voor het aansturen van een integrale aanpak. In 2018 werd daar op verschillende manieren aandacht aan besteed. Onder andere op de landelijke studiedag en in leerkringen is met ambtenaren nagedacht over hoe je samenwerking tot stand brengt met andere domeinen, welke aanknopingspunten en strategieën er zijn en hoe je stuurt op gezamenlijke doelen. Ook is een college gegeven bij de NSPOH aan managers publieke gezondheid over gezondheidsachterstanden en de aanpak daarvan.

Instrumenten

- We ontwikkelden rond armoede, schulden en gezondheid en rond het thema gezondheid en ruimte diverse instrumenten; deze staan beschreven onder paragraaf 3.
- Samen met een wetenschapper van de VU Amsterdam is een instrument ontwikkeld om gemeenten te helpen bij het stellen van doelen. Dit instrument wordt in 2019 uitgebracht.

De gemeente Steenwijkerland wil de integrale aanpak van gezondheidsachterstanden versterken. Op de bijeenkomst waren 12 collega's van verschillende beleidsdomeinen aan het werk. Samen werd gekeken naar de lokale problematiek en kansen. Vervolgens is aan de hand van de checklist 'hoe ver zijn wij met de integrale aanpak' gekeken op welke onderdelen de gemeente nog meer wil inzetten.

Actualiseren, verspreiden en delen van kennis en goede voorbeelden en stimuleren van lerende praktijken

De beoogde resultaten benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. Een aantal voorbeelden lichten we toe.

Kennisontwikkeling en onderbouwing integrale aanpak

- In 2018 is er vanuit Gezond in... en Pharos geïnvesteerd in de wetenschappelijke onderbouwing van de integrale aanpak. Op basis van wetenschappelijke literatuur uit binnen- en buitenland en praktijkervaringen is een document opgesteld met een overzicht van beschikbare kennis over de oorzaken en aanpak van gezondheidsverschillen. De inzichten zijn samengevat in negen strategieën voor het succesvol terugdringen van gezondheidsverschillen. Het document bevat de huidige 'Body of knowledge' van Pharos en kan de komende jaren steeds worden bijgesteld op basis van nieuwe kennis.

Goede voorbeelden

- Op de website gezondin.nu zijn twaalf nieuwe praktijkvoorbeelden beschreven. Deze zijn zeer divers en gaan ondermeer over thema's als inwoners betrekken, gezonde start en monitoring.
- Middels inspiratie- en werkboeken, themadocumenten, kennisdossiers, regionale en landelijke bijeenkomsten zijn ook andere voorbeelden voor het voetlicht gebracht. Om een brede groep gemeenten goed te kunnen bedienen zijn zowel stedelijke voorbeelden (G4) als voorbeelden uit

kleine gemeenten gedeeld. Ook in onze lokale gesprekken blijkt dat gemeenten veel interesse hebben in deze voorbeelden en dat ze goed worden benut.

Kennisdossiers

- In 2018 zijn drie kennisdossiers geüpdatet met actuele kennis en inzichten. Het gaat om de kennisdossiers 'Preventie en zorg', 'Fysieke omgeving', en 'Participatie'. Daarnaast publiceerden we themadocumenten over de gemeentepolis, huisartsenbekostiging en armoede en gezondheid.

Studiedag

- De landelijke studiedag in november werd bezocht door bijna 200 bezoekers en werd met een 8.5 gewaardeerd. Het thema van deze 7e landelijke studiedag was 'Koppelkansen': het combineren van verschillende gemeentelijke beleidsdomeinen ten behoeve van een integrale aanpak. Meerdere GIDS-contactpersonen maakten gebruik van de uitnodiging om hun collega's uit andere domeinen mee te nemen. [Zie hier een digitale impressie van deze dag](#). In vijf minisymposia toonden we de kracht van slimme koppelingen ondermeer rond Armoede, Schulden & Gezondheid en een Gezonde Start voor ieder kind. De deelnemers werden gevoed met inbreng uit wetenschap, beleid en praktijk.

Internationale uitwisseling

- Op 6 december is het eindcongres van het Health Equity Pilot Project van EuroHealthNet bijgewoond in Brussel. Hier werd kennis gedeeld over effectieve interventies in het kader van sociaaleconomische gezondheidsverschillen.
- Als vervolg op de quick scan over internationaal beleid die Gezond in... en het RIVM in 2017 uitvoerden, is in 2018 een factsheet met de resultaten van de quick scan gepubliceerd.

Stimuleren dat gecombineerde trajecten binnen de integrale aanpak verder geconcretiseerd en versterkt worden en dat samenwerking rond de aanpak van gezondheidsverschillen tussen verschillende domeinen wordt bestendigd.

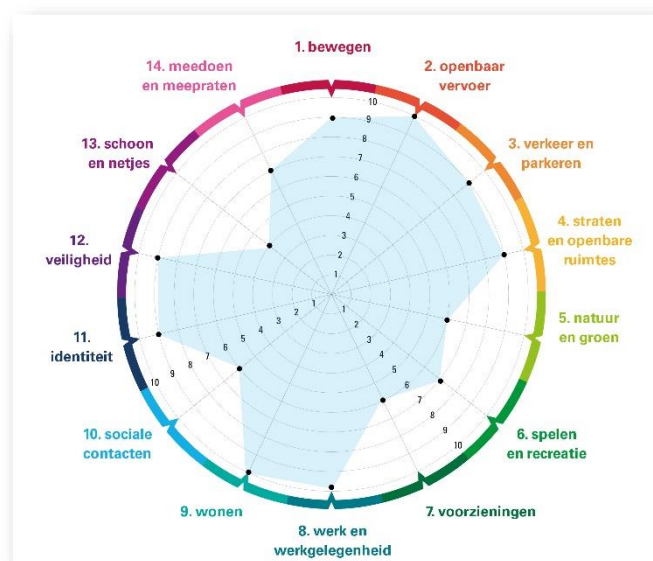
De beoogde resultaten benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. In meerdere gemeenten bieden de sporen van de Gezond in...aanpak handvatten voor beleid. Op basis hiervan worden gecombineerde aanpakken ontwikkeld waarbij domeinoverstijgend wordt gewerkt. Gezond in... agendeert het belang van gecombineerde trajecten en speelt in op de vraag naar goede voorbeelden en handvatten.

Spoor Fysieke omgeving

- De uit Schotland afkomstige Leefplekmeter, een instrument dat bedoeld is om met inwoners in gesprek te gaan over hun leefomgeving, is in 2018 vertaald naar een Nederlands instrument. Op verschillende plaatsen in het land zijn workshops gegeven en gesprekken gevoerd over hoe de

Leefplekmeter ingezet kan worden. Ter gelegenheid van de lancering brachten de Schotse ontwikkelaars in mei een bezoek aan Nederland. Daarbij is kennis en ervaring uitgewisseld met Pharos en met de gemeente Utrecht.

- Het is ons gelukt om voor de derde keer mensen uit verschillende gemeentelijke sectoren met elkaar te laten leren in het kader van een integrale aanpak. In de Leerkring Gezondheid en Ruimte werken we met 25 deelnemers - gemeentelijke duo's uit het fysieke, sociale en gezondheidsdomein - aan het vervlechten van ambities op het terrein van gezondheid en ruimte. We onderzoeken samen wat dit betekent voor beleid, uitvoering en sturing.
- In het Inspiratie- en werkboek Gezondheid en Ruimte zijn de lessen uit de drie leerkringen gebundeld. Dit werkboek, dat samen met het RIVM is ontwikkeld, is op 17 mei gelanceerd tegelijk met de Leefplekmeter tijdens een goed bezochte inspiratiebijeenkomst. We hoorden van gemeenten terug dat het werkboek met de daarin beschreven strategieën, helpt om vanuit Volksgezondheid het gesprek aan te gaan met Ruimtelijke Ordening.
- We hebben gestimuleerd dat RO magazine¹ een themanummer heeft gewijd aan Gezonde Omgeving. Hierin stond een artikel van het Planbureau voor de Leefomgeving waarin SEGV als een van de vier hoofdpogingen voor het ruimtelijk domein wordt genoemd. In dit themanummer zijn ook vanuit Gezond in... twee artikelen gepubliceerd.
- Vanuit expertise op het thema gezondheid en ruimte is Gezond in... betrokken geweest bij verschillende workshops, bijeenkomsten en netwerken. Voorbeelden hiervan zijn meedenken in het traject 'Gezonde Provincie' van Zuid-Holland, gesprekken met corporaties over rookvrije woningbouw en de workshop die we verzorgden voor de Dag van de Stad en Regio in Nijmegen.

'We hadden nog geen beeld waar we heen wilden met gezondheid in omgevingsvisie. Door inzichten van de drie strategieën in de leerkring hebben we nu een plan gemaakt hoe verder'
(citaat deelnemer Leerkring Gezondheid en Ruimte)

Spoor Participatie

- Samen met Verweij Jonker Instituut is op basis van een verkenning van werkzame elementen in onder andere Utrecht, Nijmegen, Breda, Almelo en Deventer, Tiel en Velzen, het instrument 'Succesvol combineren van Armoede- en Gezondheidsbeleid gemaakt'². Deze gesprekstool helpt gemeenten om een gecombineerde aanpak van armoede en gezondheidsproblemen verder te verdiepen: www.verweij-jonker.nl/doc/2018/315034_armoede_en_gezondheid.pdf
Er was veel interesse in de gesprekstool. We hebben hem toegelicht en gaven handvatten voor het gebruik tijdens gesprekken, op bijeenkomsten, workshops en op de Dag van de Stad aan gemeenten zoals: Vaals, Amsterdam, Zoeterwoude, Tiel, Enschede, Dordrecht, Haarlem, Zaanstad, Breda, Geldrop Mierlo, Roermond, Heerlen, Maastricht, Peel en Maas, Smallingerland, Hulst, Goes,

¹ Het Vaktijdschrift voor Ruimtelijke Ordening.

² Dit project is gefinancierd door het ministerie van SZW met cofinanciering van het ministerie van VWS.

Twenterand, Amersfoort, Ede, Capelle aan den IJssel, Ridderkerk, Alkmaar, Leeuwarden, Waadhoeke, Harlingen, Franeker, Oldenzaal en Almelo en bij de GGD Groningen, GGD Twente, GGD Zeeland, GGD Limburg Noord, GGD Zuid-Limburg.

- In de tweede Leerkring Armoede en Gezondheid hielpen we innovatieve aanpakken op weg om tot slimme verbindingen te komen rond financiën, stress en gezondheid. In de leerkring besteedden we aandacht aan thema's zoals samenwerken, bereik van wijkbewoners, borgen, monitoren en evalueren. De versnellingsessies riepen veel enthousiasme op; bij deze sessies staat telkens de aanpak van één gemeente centraal en buigt het lokale projectteam samen met experts van buiten zich over de vraagstukken die zich voordoen.

"Het was een waardevol traject. Voor mij zat er meerwaarde in de hoge kwaliteit van de opbouw van de landelijke bijeenkomsten: op inhoud, in werkvormen en het uitwisselen van ervaringen. De versnellingsessie hielp mij om meer planmatiger naar het borgen van het project te kijken. Als je jezelf spiegelt aan andere initiatieven krijg je een beter gevoel of je op een goede wijze bezig bent." (citaat deelnemer Leerkring Armoede en Gezondheid).

- Op basis van de Leerkringen is het inspiratie- en werkboek Armoede, schulden en gezondheid ontwikkeld en breed verspreid. Naar aanleiding hiervan gaven we diverse presentaties en workshops in het land, bijvoorbeeld bij de Vakgroep Gezondheidsbeleid van GGD GHOR NL.
- Op het jaarlijkse congres van Mobility Mentoring gaven we een workshop over de verbinding tussen de aanpak van armoede en gezondheidsachterstanden. Hierbij werden de mogelijkheden belicht van het verbreden van individueel gerichte stresssensitieve dienstverlening naar een integrale wijkaanpak met aandacht voor stress.
- Begin 2018 kwam de verkenning *Gezond participeren aan de randen van het land* uit. Het rapport biedt een overzicht van beleid rond werk en inkomen en gezondheid, en van instrumenten en (voorbeeld)praktijken om verbindingen te leggen tussen die beleidsdomeinen.

Spoor Sociale omgeving

- In het kader van het Programma Sociaal Domein werken we samen met het NJI, JOGG en AEF aan een leer- en verandertraject gericht op het terugdringen van gezondheidsverschillen. Daarbij ligt het accent op enerzijds een gezond gewicht bij kinderen en anderzijds op een kansrijke start. Tijdens het traject dat wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van VWS en GGD Amsterdam worden waardevolle elementen opgehaald die tevens benut worden voor het Actieprogramma Kansrijke Start en lokale coalities die in dit kader worden gebouwd of versterkt.
- In overleg met alle betrokken partijen is besloten om in plaats van het Magazine 'Gezond en Sociaal' goede voorbeelden van deze koppeling te laten zien op het zogenaamde Congrestival van Movisie waaraan Pharos als medeorganisator heeft bijgedragen.
- Divosa is betrokken bij het Stakeholdersoverleg Gezond in...met samenwerkingspartners als CGL, GGD GHOR, ZonMW, Kenniscentrum Sport en JOGG. Het overleg stond dit keer in het teken van het thema Armoede, schulden en gezondheid. De Programmamanager (Divosa) van het Samenwerkingsverband Schouders eronder dat gericht is op schulden, leverde hieraan een waardevolle bijdrage. Ook de ontwikkelingen rond Mobility Mentoring werden belicht.

Spoor Gedrag en vaardigheden

- Veel gemeenten hebben vragen over het handen en voeten geven van aandacht voor gezondheidsvaardigheden. Er is een start gemaakt met een overzicht van wat een gemeente kan

doen om aan de slag te gaan met het thema. Dit is gedaan op basis van de kennissynthese van het NIVEL en de werkwijzen in Nieuw Zeeland en Schotland.

- In het Landelijk Overleg Thema-instituten is veel aandacht geweest voor de achterliggende problematiek (zoals armoede of eenzaamheid) die het moeilijk maakt om ongezond gedrag te veranderen. Besproken is hoe thema-instituten daar bij de ontwikkeling van interventies rekening mee kunnen houden. Pharos trekt deze werkgroep (zie verder Hoofdstuk 9).
- Pharos leverde een actieve bijdrage aan de werkgroepbijeenkomsten van de Health Deal en aan de Alliantie Gezondheidsvaardigheden.

Spoor Preventie & Zorg

- Door middel van het themadocument 'huisartsenbekostiging' zijn gemeenten geïnformeerd over de nieuwe wijze van huisartsenbekostiging en de kansen die dat biedt voor intensievere samenwerking tussen gemeente en huisartsen in het terugdringen van SEGV. Er is tevens een themadocument over de Gemeentepolis gemaakt voor gemeenten.
- Gemeenten zijn geattendeerd op de mogelijkheden om de Gecombineerde Leefstijl Interventie (GLI) in te zetten voor mensen met lage SES. Hiertoe zijn diverse themadocumenten gemaakt, gericht op gemeenten, huisartsen en zorgverzekeraars.
- In Amsterdam is met achterstandsfondsen en de ROS gesproken over preventieve interventies voor mensen met lage SES. Tevens is er kennis gedeeld over de randvoorwaarden voor implementatie van de GLI voor mensen met lage SES.
- De Regionale Ondersteuningsorganisatie ELAA (Amsterdam en Almere) is ondersteund bij het opstellen van implementatieplannen voor de GLI.
- Met Zorg en Zekerheid en gemeenten in Zuid-Holland is gesproken over hoe ze kunnen samenwerken rond de gemeentepolis.

Specifieke activiteiten rond zorgverzekeraars en preventiecoalities

- Met Menzis is afzonderlijk en samen met enkele gemeenten gesproken over de mogelijkheden om inkoopvoorwaarden in te zetten als sturingsinstrument voor het terugdringen van SEGV.
- Met meerdere verzekeraars is gesproken over de GLI en de relatie met de gemeentepolis. Samen met Menzis hebben we inkoopvoorwaarden opgesteld voor contractering van leefstijlcoaches in het kader van de GLI.
- We hebben kennis verspreid over de gemeentepolis onder gemeenten zoals Oude Pekela, de Groningse gemeenten en de Gids gemeenten in de regio Rijnmond.
- In Oss is een verbinding aangebracht tussen de preventie coalitie en de Gids aanpak. Er is verder weinig voortgang rond regionale preventie coalities.

Actiebegeleidend onderzoek

- In drie gemeenten (Diemen, Gennep en Nijmegen) zijn gecombineerde aanpakken gevolgd door Erasmus Universiteit (IBMG) in samenwerking met adviseurs van Gezond in... In 2018 is dossierstudie verricht, zijn interviews gehouden op diverse niveaus binnen deze gemeenten en bij de deelnemers van de aanpak. Na gezamenlijke reflectie zijn verbeter suggesties gedaan aan de projectleiders in de gemeenten en is inzicht verkregen in de belemmeringen en de werkzame elementen van de drie aanpakken. In 2019 wordt het onderzoek afgerond en de opbrengsten gedeeld met alle GIDS-gemeenten.

Stimuleren van passende manieren van sturen, monitoren en evalueren en lerend volgen van integrale, lokale aanpakken

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van de genoemde masterclasses voor wethouders over de aanpak van gezondheidsachterstanden en daarbij passende manieren van sturen, monitoren, evalueren en verantwoording. Hier is voor gekozen in verband met de Gemeenteraadsverkiezingen die in maart 2018 zijn gehouden, met als gevolg een wisseling van de wacht bij veel wethouders op dit dossier. Het was zinvoller om de nieuwe wethouders eerst meer algemene informatie over gezondheidsverschillen en de GIDS- aanpak te verschaffen. Met een aantal wethouders is gesproken in het kader van het werven van nieuwe leden voor de Wethoudersgroep van Gezond in... In deze gespreksronde is het belang van monitoring en evaluatie geagendeerd.

Een nieuwe kijk op sturen en verantwoorden van integrale aanpakken

- Het wordt steeds duidelijker dat integrale en complexe aanpakken zich niet eenvoudig lenen voor de traditionele manieren van monitoring. In 2018 kwam een aantal landelijke partijen twee keer bij elkaar om ervaringen en visies te delen ten aanzien van monitoring & evaluatie bij complexe interventies en aanpakken. Aan het overleg namen deel: CGL, RIVM, JOGG, AiG, ZonMw en Gezond in... In 2019 wordt dit overleg voortgezet met het doel om tot een gemeenschappelijke visie te komen. Daarnaast hebben we onze eigen kennis over nieuwe vormen van monitoring en evaluatie verdiept door te spreken met Vilans, VNG-realiserende en Alles is Gezondheid.
- Er is een impuls gegeven aan de zoektocht naar manieren van sturen en monitoren die passen bij de integrale aanpak door een aantal gemeenten hierbij te ondersteunen, geïnspireerd door het actuele denken over experimentele sturing en verantwoording. Ook in de leerkringen is monitoren en evalueren een terugkerend thema dat voor de deelnemers nuttige inzichten oplevert. Gemeenten werden daarnaast op nieuwe ideeën gebracht door interviews over het sturen en monitoren van lokale aanpakken op het online platform. In deze interviews geven de gemeenten die al ervaring hebben met nieuwe manieren van monitoren adviezen aan andere gemeenten.

Een van de adviezen uit Zwolle Gezonde stad:
Check of bedenk welke informatie uit het programma/de aanpak de financiers of partners belangrijk vinden. En waarmee zij aan de slag willen of kunnen scoren. Wat willen ze dat het programma oplevert? En hoe maak jij dat inzichtelijk? Zo help je elkaar en kun je het programma met de monitorings- en evaluatieresultaten een boost geven.

- Sturen, monitoren en verantwoorden: het begint allemaal bij het stellen van heldere doelen. In antwoord op de vraag vanuit meerdere gemeenten is een instrument ontwikkeld dat hierbij helpt. Dit zogenaamde Doeleninstrument beschrijft de stappen om te komen tot breed gedragen doelen en biedt negen uitgewerkte voorbeelden van doelenbomen. Het ondersteunt gemeenten om beter te kiezen aan welke doelen ze gaan werken en daarop gericht te sturen en vervolgens te monitoren. Verschillende gemeenten hebben met behulp van dit instrument en onder begeleiding van een van de adviseurs van Gezond in... een of meer doelensessies georganiseerd.
- De gegevens op de tegel gezondheidsverschillen in www.waarstaatjegemeente.nl zijn geactualiseerd; zo zijn bijvoorbeeld data van Vektis en de GGD gezondheidsmonitor doorgevoerd en werden Perinatale kerncijfers toegevoegd. In een pilotgroep werden de mogelijkheden van het sturen en monitoren van de lokale aanpak met behulp van dit instrument verkend. De tegel gezondheidsverschillen was ook in 2018 de meest bezochte tegel van www.waarstaatjegemeente.nl.

Gemeente Kampen laat inwoners hun eigen verhaal vertellen
Voor de terugblik op vier jaar Gids wilde de gemeente Kampen niet alleen cijfers horen, maar juist de verhalen van de inwoners zelf. Dit leverde de Kamper Minikronieken op: filmpjes waarin inwoners vertellen over hun ervaringen met ondersteuning vanuit het GIDS-programma. De filmpjes zijn gemaakt door andere inwoners (amateurfilmers) met minimale middelen zoals smartphones. Raadsleden en de burgemeester waren diep geraakt door de verhalen en noemde het verplichte kijkkost voor de volgende gemeenteraad.

Verbreiding draagvlak door agendering op landelijk, regionaal en lokaal niveau

De beoogde resultaten benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. Hieronder noemen we een aantal voorbeelden.

Wethouders

- Bij de aanpak van Gezondheidsachterstanden is bestuurlijke betrokkenheid één van de succesfactoren. Vanaf de start van het Stimuleringsprogramma is er dan ook een wethoudersgroep actief. Omdat er na de verkiezingen in 2018 veel nieuwe wethouders zijn benoemd is er een gespreksronde gehouden in het land om nieuwe deelnemers te verkrijgen. Dit leverde een groep van 17 bevlogen wethouders op van verschillende partijen en afkomstig uit kleine en grote gemeenten. Victor Everhardt, wethouder te Utrecht, is voorzitter van de wethoudersgroep en tevens ambassadeur van het programma.
- Op regionaal niveau is diverse malen aangesloten bij bestuurlijke overleggen, onder andere in regio Rotterdam Rijnmond en Friesland. Vanuit Gezond in... is tevens een presentatie gegeven aan wethouders in Friesland tijdens een ludieke bus tour met wethouders door de provincie.

Raadsleden

- Om nieuwe raadsleden te informeren over sociaaleconomische gezondheidsverschillen, de aanpak in hun gemeente en het programma Gezond in... is een brief gestuurd naar alle raadsgriffiers van GIDS-gemeenten met het verzoek deze te behandelen op raadsvergaderingen.

Landelijk niveau

- We zorgden voor agendasetting ondermeer door Tweede Kamerleden te spreken, hen schriftelijk te informeren ter voorbereiding van het Algemeen overleg over Preventiebeleid op 17 mei en er bij hen op aan te dringen om het terugdringen van SEGV als belangrijk speerpunt op te nemen in het Preventieakkoord.
- We hebben in het kader van overdracht samen met onze ambassadeur van de eerste fase van Gezond in... Rinda den Besten, een gesprek gevoerd met staatsecretaris Blokhuis; in dit gesprek zijn de opbrengsten van de eerste jaren van GIDS naar voren gebracht en de uitdagingen voor de tweede fase besproken. Met VWS is tevens kennis gedeeld over de relatie tussen gezondheidsbeleid en de aanpak van schulden en armoede en bespraken we wat er rond deze thema's gebeurt in gemeenten en welke inspanningen Gezond in...levert op dit gebied.
- Op landelijk niveau is op diverse manieren aandacht gevraagd voor de aanpak van SEGV; in alle samenwerkingscontacten, op congressen en in publicaties (zie verder bij PR en communicatie).

Preventieakkoord

- VWS heeft Pharos tijdens de voorbereidingen van het Preventieakkoord gevraagd aan te geven waar doelen en maatregelen zich op zouden moeten richten om ervoor te zorgen dat het preventieakkoord ook daadwerkelijk bijdraagt aan het terugdringen van SEGV. In een notitie van Pharos is hiervoor een kader geboden. De notitie is ingezet bij de thematafels roken, alcohol en overgewicht. Pharos is ook als expert betrokken geweest bij de thema's roken en overgewicht en heeft daarbij kennis en ervaring vanuit het stimuleringsprogramma Gezond in... ingebracht.

PR, communicatie en bestuurlijke agendering

PR & communicatie zijn ingezet om duurzaam aandacht te genereren voor SEGV en de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden. De beoogde resultaten zoals beschreven in het jaarplan 2018 zijn behaald. We spelen daarbij continu in op actuele ontwikkelingen. Hieronder geven we enkele voorbeelden van resultaten.

- Onderzocht is of het organiseren van 'de week of de dag' van gelijke gezondheidskansen of iets van gelijke strekking kan helpen om het thema bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. Om een breed bereik (bij zowel gemeenten als zorgprofessionals) te realiseren, is besloten om aan te sluiten bij de themawEEK die Pharos organiseert op dit thema in 2020. In plaats van deze activiteit is in 2018 extra geïnvesteerd in het genereren van media-aandacht. Enkele voorbeelden:
 - o ZorgenZ: zorgenz.nl/nieuws/themadoc-over-huisartsenbesteding
 - o Weekblad de Brug: "Kampen focust op jonge kind met middelen uit 'Gezond in de stad' (GIDS)"
 - o Webradio Torpedo, februari 2018: "Minister de Jonge in Schiedam"
 - o AD: "Schiedam voorbeeld in strijd tegen babysterfte"
 - o Trouw: "Waarom is die gezondheidskloof toch zo hardnekkig?"
 - o Weekblad de Brug: "Kamper Minikroniek: Huisje, boompje, beestje en een goed contact in de buurt: 'Gezond in Kampen' zet inwoners aan het roer".
 - o Sociaal Bestek: 'Kansen voor samenwerking op armoede en gezondheid'

- Via een advertorial in de Raadsledenspecial van VNG-magazine is aandacht gevraagd voor de lokale aanpak van gezondheidsverschillen; hierin werden raadsleden gewezen op een online checklist die zij konden invullen om na te gaan hoe 'gezondheidsproof' hun collegeprogramma is.
- In 2018 is vanuit PR en Communicatie extra ingezet op verbreding van draagvlak voor de aanpak van gezondheidsachterstanden bij andere domeinen dan alleen volksgezondheid ondermeer op de landelijke Studiedag, regionale bijeenkomsten en door het delen van goede voorbeelden.
- Vraagstukken, kennis en goede voorbeelden van lokale aanpakken zijn op een aantrekkelijke manier voor het voetlicht gebracht o.a. via nieuwsflitsen, het online platform gezond.nu en op landelijke bijeenkomsten van partners zoals het VNG congres en het Congrestival van Movisie.
- De stem van de inwoners waar het om gaat lieten we duidelijk horen via enkele videoportretten en de 'Gezond in... -monologen' waarmee we inwoners een podium gaven tijdens de landelijke studiedag. De GIDS Inspiratie Award werd voor de tweede maal uitgereikt op deze landelijke dag en ging dit jaar naar de gemeente Vaals. Dit vanwege de brede en integrale benadering van armoede, gezondheid en participatie en het betrekken van inwoners daarbij.

Verbinding met externe partners, netwerken en burgers zelf

Ook in 2018 is er samengewerkt met tal van externe samenwerkingspartners zoals genoemd in het jaarplan, met netwerken en burgers. Deze samenwerking staat voor een deel beschreven bij de voorgaande programmaonderdelen. Intensieve samenwerking en cocreatie rond het stimuleren van de aanpak van gezondheidsachterstanden vond onder andere plaats met de volgende partijen en programma's:

- Regionale GGD-en, zowel op vele regionale bijeenkomsten als bij individuele gesprekken met gemeenten.
- JOGG, RIVM/CGL, AiG en ZonMw door samen op te trekken in visieontwikkeling rond nieuwe vormen van monitoring van integrale en complexe aanpakken.
- NJI, JOGG en AEF in het gezamenlijke leer- en verandertraject rond het terugdringen van gezondheidsverschillen binnen het Programma Sociaal Domein.

Door onze samenwerking met VWS, wethouders en beleidsadviseurs van gemeenten werden we voortdurend gevoed met hun visie, nieuwe inzichten en ervaringen. Tevens werden we geïnspireerd door de Adviesraad, bestaande uit wetenschappers en adviseurs van landelijke organisaties. Besloten is om de Adviesraad in de tweede fase van het Stimuleringsprogramma voort te zetten in een nieuwe vorm; dit zogenaamde Stakeholdersoverleg kwam in oktober bij elkaar en werd met inbreng van diverse leden vormgegeven. Het thema armoede, schulden en gezondheid stond deze keer centraal.

Nieuw programmaonderdeel Healthy Pregnancy 4 All3

Healthy Pregnancy for all (HP4All) is een onderzoeksprogramma dat zich richt op het verkleinen van perinatale gezondheidsverschillen en dat is opgezet door het Erasmus MC. HP4All is in 2018 een derde fase ingegaan (HP4All-3 2018-2020). Daarin staat de integrale aanpak van een gezonde start in gemeenten en de inbedding ervan in hun beleid en uitvoering centraal. Daarvoor is Erasmus de samenwerking aangegaan met Gezond in...en DRIFT. In HP4All3 wordt ingezet op twee sporen:

- *Verbreden:* kennis en ervaringen uit de eerdere jaren van HP4All en uit andere initiatieven toepasbaar maken en op maat verspreiden onder GIDS gemeenten en breder agenderen van de aandacht voor een Gezonde start.
- *Verdiepen* van kennis van de dagelijkse praktijk, organisatie van de zorg en ondersteuning rond een Gezonde start om te bepalen wat nodig is voor de inbedding ervan in gemeentelijk beleid.

Dit programmaonderdeel wordt gefinancierd met extra middelen van VWS. We noemen enkele resultaten die in 2018 zijn behaald:

- Via een vragenlijst naar alle GIDS-gemeenten en interviews met 16 GIDS-gemeenten is een beeld verkregen van de huidige situatie, de ambities en behoeften/vragen omtrent het thema *gezonde start*. De uitkomsten zijn in twee focusgroepen besproken met zowel geïnterviewde als niet-geïnterviewde gemeenten, koplopers als starters, grote en kleinere gemeenten. De resultaten hiervan geven richting aan het programma HP4ALL3.
- Praktijkvoorbeelden uit Schiedam en uit Hoogeveen zijn online gezet op Gezondin.nu.
- In de kennisdossiers van Gezond in... die in 2018 zijn geactualiseerd is het onderwerp Gezonde start waar relevant meegenomen.
- Op de Gezond in... studiedag kregen de deelnemers kennis en inspiratie over het thema Kansrijke start in een minisymposium met 3 deelsessies, uitgevoerd door alle betrokken HP4All-3 partners en drie gemeenten (Den Haag, Heerlen en Hoogeveen).
- Er zijn zes gemeenten geselecteerd voor het verdiepend onderzoek dat wordt uitgevoerd door Drift. Ter voorbereiding op het verdiepend onderzoek is een nulmeting uitgevoerd.

3. Preventie en zorg chronische aandoeningen

Mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten lijden vaker en ernstiger aan chronische aandoeningen zoals diabetes, hart- en vaatziekten, angststoornissen en depressies. Zij profiteren echter minder van preventie en zorg omdat die vaak onvoldoende aansluiten bij hun leefwereld en gezondheidsvaardigheden. Dit programma richt zich op verbetering van de kwaliteit en effectiviteit van de preventie en zorg rondom chronische aandoeningen bij mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten. Met het doel deze op hetzelfde niveau te brengen als voor andere Nederlanders (equity in zorg).

Zowel op beleidsniveau als op het niveau van professionals in de zorg is er de afgelopen jaren merkbaar meer aandacht voor gezondheidsverschillen, gezondheidsvaardigheden en het voorkomen van gezondheidsproblemen bij mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten. Zo is in 2018 het netwerk Patiënteninformatie opgestart; een initiatief van VWS, CBG, KNMP (apo.nl), NHG (thuisarts.nl), Bijwerkingencentrum Lareb, Nivel, Patiëntenfederatie en Pharos. Dit netwerk geeft een impuls aan begrijpelijke informatie over medicijngebruik. In 2018 heeft Pharos op beleidsniveau kennis gedeeld in het kader van de landelijke programma's 'De juiste Zorg op de juiste Plek' (rapport Taskforce, april 2018) en 'Ontwikkeling Uitkomstgerichte Zorg 2018-2022' opdat deze programma's ook effectief zijn voor mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. De komende jaren blijven we onze actuele kennis en daarop gebaseerde praktijkgerichte instrumenten inbrengen bij de uitvoering van deze landelijke programma's.

Wij zijn trots op de ZonMw-Parel (prijs voor projecten die extra opvallen) die Pharos mocht ontvangen uit handen van Minister Hugo de Jonge (VWS) voor het verspreiden en borgen van de opgedane kennis over goede palliatieve zorg voor verschillende migrantengroepen. Professionals in de zorg in de laatste levensfase voelen zich ondersteund met de kennis en materialen. Migrantenorganisaties gebruiken deze kennis voor de voorlichting aan migranten en doen dit in samenwerking met netwerken palliatieve zorg. Deze groep wordt ouder en wil zich voorbereiden op de laatste levensfase in Nederland.

Pharos-collega Professor Maria van den Muijsenbergh hield in maart 2018 haar oratie en dat leidde tot extra veel aandacht voor gezondheidsverschillen en Persoonsgerichte Integratie EerstelijnsZorg. Met haar leerstoel geeft zij niet alleen een impuls aan veranderingen op beleidsniveau en professioneel niveau; ook vraagt zij op grote schaal aandacht voor het includeren van migranten en mensen met een lage sociaaleconomische status in wetenschappelijk onderzoek.

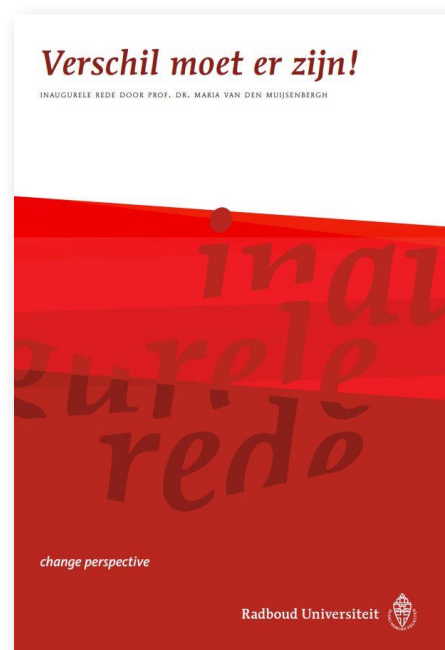
Opvallend in 2018 was de toegenomen vraag om kennis en expertise vanuit de tweedelijns. Er zijn inmiddels contacten met een toenemend aantal ziekenhuizen over toegankelijkheid van de zorg, eenvoudige informatie in woord en beeld en het verzoek om professionals te trainen in effectief communiceren met mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden.

Meerjarendoel 1

De rol van de eerste lijn te versterken in de integrale aanpak en preventie van gezondheidsverschillen.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2018 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder worden enkele highlights van deze resultaten uitgelicht.

- De oratie 'Verschil moet er zijn' is uitgesproken door Professor Maria van den Muijsenbergh op 9 maart 2018 en uitgebracht door Pharos in de versie zoals uitgesproken én in een vereenvoudigde versie voor mensen die moeite hebben met lezen en schrijven. Met de leerstoel heeft Pharos een impuls gegeven aan aandacht bij huisartsen voor het terugdringen van gezondheidsverschillen. Het thema is uitvoerig geagendeerd op de landelijke congressen van NHG en LHV en op een aantal regionale bijeenkomsten van huisartsen en praktijkondersteuners. Daarnaast heeft de oratie het thema gezondheidsverschillen onderdeel gemaakt van het maatschappelijk debat: het kwam aan bod in vier televisie-uitzendingen, twee radio-interviews, twee interviews voor artikelen in landelijke dagbladen en zeven interviews in landelijke vakbladen/websites. Aanvullend is in een uitzending van Zembla kennis gedeeld over gezondheidsverschillen en de ervaringen van huisartsen in achterstandswijken en werd in een interview voor RTL nieuws aandacht besteed aan opvallende verschillen in zorgkosten. In een interview in het NRC is kennis gedeeld over de gevolgen van armoede op gezondheid³. Ten slotte heeft de kennis en informatie uit de oratie een plek gekregen in de NHG digitale nascholing (PIN) voor huisartsen 'Samenwerken in de wijk'.
- Meer dan 1000 huisartsen zijn dit jaar gevoed met goede voorbeelden van de rol die de eerstelijnszorg kan spelen in het terugdringen van gezondheidsachterstanden en van samenwerking tussen eerste lijn en het sociale domein. Tevens is met vertegenwoordigers van gemeenten en zorgverzekeraars in een gezamenlijke bijeenkomst verkend hoe de nieuwe kaders voor huisartsenbesteding benut kunnen worden om de samenwerking tussen gemeente en eerste lijn te stimuleren.
- Het mede door Pharos opgerichte regionale Utrechtse kennisnetwerk, gericht op een integrale aanpak van psychische gezondheidsachterstanden, heeft op initiatief van Pharos financiering bij ZonMw verworven voor een vijfjarig actiebegeleidend onderzoek in drie wijken naar vroege herkenning en behandeling van chronische stress en onderliggende sociale problemen. Utrechtse partners uit beleid, praktijk, onderwijs en onderzoek zijn samen aan de slag gegaan ter verbetering

³ <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/06/14/als-het-geldgebrek-je-niet-nekt-dan-wel-de-stress-a1606609>.

van bestaande GGZ interventies en vullen deze interventies waar nodig aan met domeinoverstijgende samenwerking.

- In 2018 hebben we kennis gedeeld met professionals uit de eerste lijn, publieke gezondheidszorg en het sociale domein met het oog op versterking van de integrale aanpak van gezondheidsverschillen in 15 gemeentes en vier regio's. Zo hebben we onder andere meegedacht over hoe de Gecombineerde Leefstijlinterventie (GLI) op een inclusieve manier ingezet kan worden.
- Met VWS en de NZA zijn in 2018 gesprekken gevoerd over financiering van persoonsgerichte integrale zorg en de impact van gezondheidsverschillen op financiering.
- In het landelijke Strategisch beraad Alliantie in de Voeding is kennis gedeeld over gezondheidsverschillen en het bereiken van burgers met een lage opleiding/laag inkomen met voedingsadviezen.
- Pharos heeft het CGL geadviseerd in het project 'Preventie in de buurt' en heeft daarbij verbinding gelegd met de lokale aanpak gezondheidsachterstanden door GIDS gemeenten via Gezond in...

Meerjarendoel 2

Stimuleren dat de effectiviteit van zorg rondom chronische aandoeningen bij laagopgeleide en migranten-patiënten vergroot wordt en zelfmanagement en therapietrouw versterkt worden waardoor uitkomsten van behandeling bij deze groepen versterken.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2018 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder worden enkele resultaten toegelicht.

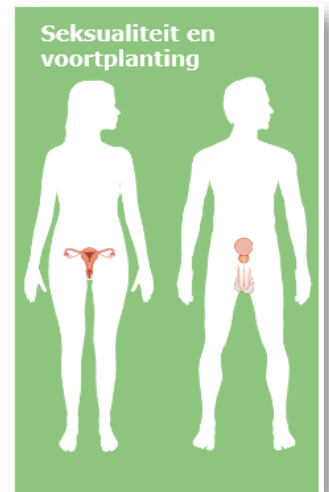
- De interventie 'Ik heb diabetes, wat kan ik doen?' is in de database van het Centrum Gezond Leven (RIVM) erkend op het niveau 'goed onderbouwd'. Verder is een gebruikersonderzoek uitgevoerd onder professionals die het handboek hebben besteld en gebruikt in de periode januari 2017 – augustus 2018. Het handboek is in die periode meer dan 4000 keer besteld en in 2018 360 keer gedownload. In 2018 is de digitale versie in het Arabisch vertaald en online gezet. Uit het onderzoek is gebleken dat het handboek goed wordt gebruikt, maar dat de mate van gebruik afhangt van de aandacht die er binnen de praktijk op dat moment is voor het onderwerp 'laaggeletterdheid'. Ter ondersteuning van de inzet van het boek door professionals is aandacht voor laaggeletterdheid op beleidsniveau relevant. Deze bevinding neemt Pharos mee naar de betrokken partijen.
- Op BegrijpJelichaam.nl vinden professionals praktisch voorlichtingsmateriaal dat ondersteunend is in het consult. Bezoekersaantallen van de per 1 april 2016 online gekomen site zijn gestegen van 4879 in 2016 naar 6960 in 2017 tot 7728 in 2018. Begin 2018 is het nieuwe onderwerp Seksualiteit

Quote van een praktijkondersteuner somatiek (POH-S)

Ik maak nu een jaar gebruik van dit informatieboek. Ik gebruik het als een uitleenboek voor met name nieuw gediagnosticeerde diabetespatiënten. Zodat alles wat wordt verteld tijdens het consult thuis nagelezen kan worden. Ik vind het een handig boek en krijg ook van de patiënten positieve reacties op het heldere verhaal, ondersteund met duidelijke afbeeldingen. Ik hoop nog vaak gebruik te kunnen maken van de heldere informatievoorziening. Nogmaals bedankt.

en voortplanting online gepubliceerd dat in samenwerking met KNOV, Rutgers en NHG is ontwikkeld. Dit nieuwe thema wordt zeer goed bezocht en voldoet kennelijk aan een behoefte: in 2018 zijn er 24.867 *pageviews* geweest alleen op dit onderwerp. In totaal zijn er 97.011 *pageviews* van Begrijp je lichaam geweest.

- In een intensieve samenwerking met het Longfonds en samen met partners in de longzorg is in 2018 het handboek 'Ik heb COPD, wat kan ik doen?' in concept uitgebracht ter optimalisering van het longconsult voor laaggeletterde patiënten. In zeven pilotpraktijken is het handboek gedurende een aantal maanden gebruikt bij de zorg aan laaggeletterde COPD-patiënten. In 2019 wordt het gebruik van het handboek gemonitord en de definitieve versie verspreid. Deze opdracht is grotendeels gefinancierd door het Innovatiefonds Zorgverzekeraars.
- Op verzoek van en gefinancierd door het Longfonds en stichting IMIS (Inhalatie Medicatie Instructie School) zijn we in 2018 gestart met het project 'Dat geeft lucht'. Samen met professionals en patiënten hebben we de training 'Effectieve inhalatie-instructie bij laaggeletterde patiënten' ontwikkeld en getest. Professionals beoordeelden de training met een 8,8 en gaven aan dat zij na de training beter begrijpen waarom patiënten de inhalatiemedicatie onvoldoende goed gebruiken en hoe zij hun instructies kunnen verbeteren.
- ZonMw heeft het in 2018 afgeronde project 'In gesprek over leven en dood' bekroond met een Parel. De voorlichtingsfilms en andere producten zijn bruikbaar voor professionals in de palliatieve zorg en voor migrantenorganisaties in hun voorlichting over palliatieve zorg aan migranten. De belangstelling voor de opgeleverde producten en materialen blijft groot en draagt bij aan meer cultuursensitieve zorg en een beter gesprek.
- In het vierjarige project 'Goed Begrepen' (grotendeels gefinancierd vanuit het ZonMw programma Palliantie) hebben we samen met Nivel en vier ziekenhuizen onderzoek gedaan naar de communicatie met en informatievoorziening aan longpatiënten en oncologiepatiënten met beperkte gezondheidsvaardigheden in de palliatieve fase. Consulten met artsen zijn gefilmd en besproken met zowel arts als patiënt. Er is een start gemaakt met de scenario's voor leermodules voor artsen en verpleegkundigen.

"Een goed voorbeeld voor andere projecten. Daarnaast is Pharos sterk in de implementatie van de projectresultaten." ZonMW

Meerjarendoel 3

De bestaande kennis over preventie en zorg aan laagopgeleiden en migranten borgen in zorgstandaarden, richtlijnen, opleidingen en andere kwaliteits- en veiligheidsinstrumenten.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2018 behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. Hieronder een selectie van de behaalde resultaten.

Implementatie, overdracht en borging kennis huisartsen (3.1)

- Samen met regionale ondersteuningsorganisaties en zorggroepen (onder andere in Leiden, Rotterdam en Tiel) heeft Pharos in 2018 regionale geaccrediteerde studiedagen en symposia verzorgd voor huisartsen en praktijkondersteuners.
- Met NHG is samengewerkt aan doorontwikkeling van onderdelen van thuisarts.nl (de publieksvoorlichtingsite). Mensen die moeite hebben met lezen en schrijven hebben samen met Pharos het NHG geadviseerd en teksten getest. Ook is de film 'Psychisch fit' door lager opgeleiden en taalambassadeurs getest op begrijpelijkheid van woord en beeld. Het thuisarts team kan nu verder aan de slag met hun website zodat deze toegankelijk en begrijpelijk wordt voor een grotere groep mensen.
- In 2018 heeft intensieve samenwerking met NHG geleid tot de start van het NHG programma 'Persoonsgerichte zorg met oog voor gezondheidsverschillen'.
- Evenals voorgaande jaren is in 2018 de website www.huisarts-migrant.nl actueel gehouden en gebruikt door huisartsen en andere professionals om kennis te vinden over goede zorg aan migranten. 43.695 bezoekers hebben de site bezocht in 2018, wat een stijging is ten opzichte van voorgaande jaren.

Implementatie, overdracht en borging kennis apothekers (3.2)

- De kennis uit het project 'Wat moet er op het etiket?' heeft geleid tot oprichting van het netwerk Patiënteninformatie, een initiatief van VWS, CBG, KNMP (apo.nl), NHG (thuisarts.nl), Bijwerkingencentrum Lareb, Nivel, Patiëntenfederatie en Pharos. Dit netwerk geeft een impuls aan begrijpelijke informatie over medicijngebruik. In het verlengde daarvan heeft Pharos in opdracht en met financiering van het CBG een lijst met 530 veelvoorkomende woorden uit bijsluiters herschreven en getest. In 2019 volgt nog een testperiode en een publieke consultatie. Daarna wordt de lijst met patiëntvriendelijke termen definitief en verplicht voor alle farmaceuten die bijsluiters schrijven voor de Nederlandse markt. Daarmee gaat een groot aantal bijsluiters begrijpelijk worden voor een grotere groep mensen.

Bij- en nascholingen voor zorgprofessionals (3.3)

- Ruim 600 zorgverleners in de eerste lijn (huisartsen, apothekers, praktijkondersteuners, verpleegkundigen, assistenten, verloskundigen en paramedici) en bijna 200 professionals in de tweedelij (artsen, diëtisten, verpleegkundigen, verpleegkundig specialisten) zijn met scholing en training ondersteund in het verbeteren van de kwaliteit en effectiviteit van de zorg aan migranten en mensen met een lage sociaaleconomische status. De vraag was het grootst na de training effectief communiceren met mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden. Dit jaar is deze training doorontwikkeld en voor het eerst ook aangeboden aan stoppen met roken coaches en buurtsportcoaches. Opvallend dit jaar was de groeiende vraag naar scholing over effectief communiceren vanuit de tweede lijn.
- Op verzoek verzorgde Pharos lezingen, presentaties en workshops voor bijna 1600 professionals, beleidsmakers en bestuurders in de eerstelij en voor ruim 450 professionals, beleidsmakers en bestuurders in de tweede lijn en revalidatiezorg. Pharos is gevraagd om kennis te delen op landelijke bijeenkomsten van onder andere NHG, LHV, KNOV, V&VN en KNMP.

Borging van kennis en vaardigheden in lesmodules (3.4)

- Naast vele gastlessen op (vervolg) opleidingen voor artsen, apothekers, verpleegkundigen en paramedici, zijn er voor docenten in het mbo-, hbo en wo-onderwijs kennis en bouwstenen

beschikbaar gekomen over de thema's laaggeletterdheid, kanker, palliatieve zorg en cultuursensitief communiceren.

Kennis borgen via zorgstandaarden, richtlijnen en kennispleinen (3.5)

- In 2018 is kennis van Pharos ingebracht bij de ontwikkeling van NHG-standaarden/richtlijnen 'Overspanning en Burn-Out', 'Depressie', 'Angst', bij de formulering van het NHG-standpunt 'Farmacogenetisch onderzoek in de huisartspraktijk', bij de totstandkoming van het afwegingskader meldcode kindermishandeling (NHG, KNMG) en bij de farmacotherapeutische richtlijn 'Melasma/ Chloasma'. Pharos heeft kennis ingebracht bij de ontwikkeling van de conceptrichtlijn 'Astma' van de KNMP. NVOG heeft van Pharos advies ontvangen over de concept leidraad 'Medische zorg voor vrouwen en meisjes met vrouwelijke genitale verminking (VGV)'. Pharos heeft V&VN en Trimbos Instituut geadviseerd over de eerste versie van de Kwaliteitsstandaard Zorg voor gezonde slaap en zorg bij slaapproblemen. Kennis van Pharos over goede palliatieve zorg voor mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten is ingebracht in de richtlijn Palliatieve zorg thuis voor wijkverpleegkundigen en verzorgenden en in de richtlijn 'Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase' van het IKNL. Naast NHG en KNMP heeft Pharos nu ook met IKNL de afspraak dat kennis en informatie benut wordt bij de ontwikkeling van richtlijnen. Het Zorg Instituut Nederland heeft de kennis van Pharos benut bij de consultatieronde voor de herziening van het toetsingskader op samen beslissen.

(Inter)nationale kennisuitwisseling (3.6)

- Ook in 2018 heeft Pharos op internationaal niveau sociaaleconomische gezondheidsverschillen (SEGV) geagendeerd. Tijdens het WONCA (Wereld associatie van huisartsenorganisaties) Europe congres in Krakow is onder andere kennis gedeeld over gezondheid van migranten en het voorkomen van 'Implicit Bias'. Tijdens de 'World conference Migrant Health' in Edinburgh is er samen met partners gewerkt aan het opzetten van een 'European Migrant health network'. Op de 'Society for Academic Primary Care conference London' is kennis gedeeld over de plek van persoonsgerichte zorg in de medische opleiding.
- Er is kennis gedeeld in elf wetenschappelijke publicaties in internationale peer-reviewed tijdschriften en in 16 artikelen in overige vaktijdschriften. In drie vakboeken voor professionals/ leerboeken voor opleidingen is een hoofdstuk geschreven ter ondersteuning van de deskundigheidsbevordering van professionals.

Actuele zaken en beleidsadvisering

Naast de hierboven genoemde beoogde resultaten heeft Pharos in 2018 ook bijgedragen aan:

- Op verzoek van ambtenaren, professionals, wetenschappers, kennisinstituten en beleidsmakers heeft Pharos breed kennis en expertise ingebracht over gezondheidsverschillen en het rekening houden met gezondheidsvaardigheden. Dit gebeurde regelmatig in nauwe samenwerking met de taalambassadeurs van Stichting ABC. Zo zijn medewerkers van de Nierstichting ter voorbereiding op de 'Zoutcampagne 2019' door Pharos in samenwerking met een taalambassadeur geïnformeerd over een inclusieve voorlichtingscampagne.
- Op diverse bijeenkomsten is kennis gedeeld over het toepassen van digitale zorg bij mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden.
- Pharos heeft ook dit jaar kennis ingebracht in de programmacommissie Borstkanker van het RIVM.

- Op verzoek van de KNOV hebben we kennis ingebracht bij het door en voor verloskundigen ontwikkelde filmpje '[Hoe werkt de geboortezorg in Nederland](#)'.
- Pharos verzorgde op aanvraag de training 'intercultureel communiceren' aan 100 bedrijfs- en verzekeringsartsen en bijna 400 arbeidsadviseurs van gemeenten, zodat zij beter aansluiten bij patiënten en klanten met een migrantenachtergrond en de ondersteuning effectiever kan zijn.

4. Gezond opgroeien

De gezondheidsverschillen in Nederland zijn onverminderd groot en die verschillen zijn helaas al vroeg zichtbaar. De gezondheidsachterstanden zijn met name groot onder kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status (de zgn. 'lage ses') of met een migratie- of vluchtverleden. Deze gezondheidsverschillen zijn niet in een generatie ontstaan en de oplossing ligt dan ook voor een belangrijk deel in een duurzame en integrale aanpak, die investeert op het voorkomen van die intergenerationele overdracht. Het is hierbij van belang om al vroeg aandacht te hebben voor kinderen en gezinnen in een kwetsbare positie. Met de lancering van het actieprogramma 'Kansrijke Start' door minister Hugo de Jonge is dit thema van vroege preventie van gezondheidsverschillen enorm in urgentie gegroeid.

Het programma Gezond Opgroeien van Pharos werkt aan de gezondheid van kinderen met een verhoogd risico op ongezondheid, o.a. door de kwaliteit en toegankelijkheid van het bestaande stelsel voor hen te verbeteren. Door in te zetten op goede preventie én betere aansluiting van het (zorg)systeem werkt Pharos aan het voorkomen en het terugdringen van gezondheidsverschillen. Het programma Gezond Opgroeien kent een doorlopende lijn van -10 maanden tot 23 jaar.

Pharos droeg in 2018 opnieuw bij door te investeren op gelijke kansen op een gezonde jeugd. De thema's Kansrijke Start en Welbevinden op School zijn mede door onze inzet stevig op de agenda gezet en verder doorontwikkeld o.a. via de Gezonde Schoolaanpak. Via de programma's HealthyPregnancy4All (HP4ALL), het Programma Sociaal Domein (traject 5) en de projecten binnen het programma Gezond Opgroeien speelt Pharos een actieve rol in het delen van kennis over de toegankelijkheid en kwaliteit van zorg voor kwetsbare ouders en hun kinderen. Deze inzet richt zich ook op betere samenwerking tussen de integrale geboortezorg en het sociaal domein. Via het programma 'Welbevinden op school' richten we ons op scholen als belangrijke factor in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in een kwetsbare positie.

Meerjarendoel 1: Vroege preventie gezondheidsverschillen

Stimuleren dat gezondheidsverschillen vroegtijdig worden voorkomen door op lokaal niveau te werken aan een gezonde start van kinderen.

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. Ter illustratie lichten we een aantal resultaten toe.

- Vanuit onze kennis over de toegankelijkheid en kwaliteit van zorg aan kwetsbare (aanstaande) gezinnen heeft Pharos in 2018 actief bijgedragen aan het programma HP4ALL. Deze kennis is ook via de adviseurs van Gezond in... geland bij lokale beleidsmakers en uitvoerders.
- Pharos heeft een substantiële bijdrage geleverd aan het opzetten en uitvoeren van het Programma Sociaal Domein (Traject 5: terugdringen gezondheidsverschillen) in opdracht van het Ministerie van VWS en de GGD Amsterdam en in samenwerking met NJI, AEF en JOGG. Vanaf 2018 zijn binnen dit leer-en verandertraject een vijftiental lokale coalities ondersteund, gericht op het terugdringen van overgewicht en/of het creëren van een kansrijke start.

- Pharos heeft bijgedragen aan de voorbereiding van het landelijke actieprogramma Kansrijke Start. Pharos heeft o.a. kennis ingebracht middels het uitvoeren van een Quickscan (whitepaper) over de 1e 1000 dagen en door workshops en lezingen rond dit thema te verzorgen. Pharos was in 2018 te horen in de VPRO Podcast TREES over 'Ongelijkheid babysterfte'.
- Binnen het project Gezonde Kinderopvang zijn door Pharos meer dan 100 locatiemanagers van kinderopvangorganisaties getraind op de thema's cultuursensitiviteit en laaggeletterdheid. Dit project is gefinancierd met een extra opdracht vanuit VWS.
- Pharos heeft een stevige bijdrage geleverd aan het PROMISE onderzoek dat zich richt op tabaksontmoediging bij laagopgeleide zwangere vrouwen (in samenwerking met het Trimbos Instituut en het Longfonds). Pharos includeerde in 2018 172 rokende, kwetsbare, zwangere vrouwen voor het onderzoek. Dit onderzoek wordt gefinancierd vanuit Fonds Nuts Ohra met cofinanciering vanuit VWS.
- Samen met het NCJ is de samenwerking tussen gemeenten en de uitvoerders van de jeugdgezondheidszorg versterkt. Via meerdere bijeenkomsten (o.a. bij het kennisnetwerk JGZ) is ingegaan op de positie van de JGZ binnen het thema 1000 dagen. Hierin was ook het verbinden van de leefwereld van gemeenten (vanuit Gezond In...) en die van de JGZ organisaties (via het NCJ) waardevol.

Meerjarendoel 2: Sociaal Emotionele Ontwikkeling (Welbevinden op School)

We stimuleren dat de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen in het onderwijs structureel en op onderbouwde wijze aandacht krijgt, aansluitend op en in het verlengde van de Gezonde School-aanpak. Een gezonde school draagt bij aan het terugdringen van gezondheidsverschillen en versterkt sociale inclusie.

Bij het schrijven van het jaarplan 2018 was nog niet bekend in welke vorm het programma Welbevinden op School zou worden voortgezet. Het uiteindelijke werkplan 2018 is in november 2017 vastgesteld in nauwe afstemming met VWS (volledig gefinancierd door de directie Jeugd van VWS). We voeren dit programma uit in nauwe samenwerking met het Trimbos Instituut en de Gezonde School. We noemen hieronder de belangrijkste behaalde resultaten.

- Pharos heeft de geleerde lessen van pilotscholen (2016 en 2017) in 2018 ingezet om te zorgen dat de ondersteuningsstructuur van Gezonde School in staat is om scholen verder te helpen op het thema welbevinden. Pharos en het Trimbos instituut hebben twee films gemaakt over de pilot basisscholen uit 2017. De films zijn op verschillende congressen en tijdens trainingen ingezet als voorbeelden om te leren en inspireren. Daarnaast is door Pharos een film gemaakt over de integrale aanpak Welbevinden op School met als doel om anderen te informeren over hoe een schoolbrede integrale aanpak eruit kan zien, wat belangrijke werkzame elementen zijn en wat een dergelijke aanpak oplevert. Deze film is ingezet tijdens trainingen en workshops.
- De website www.welbevindenopschool.nl is verder doorontwikkeld en uitgebreid met inspiratiemateriaal en praktische tools (handleiding, checklist) voor scholen en gezonde school adviseurs.

- Naast het ontwikkelen van tools is er in 2018 ingezet op kennisoverdracht. We gaven in 2018 verschillende workshops op landelijke congressen (o.a. NCVGZ congres, de Voor de Jeugd dag en het landelijk congres Gezonde School) met als doel de opgedane kennis van de pilots te verspreiden en materialen te delen. Voor deze workshops was brede interesse vanuit onderwijs, zorg en gemeenten. Pharos heeft lokale sessies georganiseerd waarin kennis op het thema Welbevinden op School is gedeeld met 50 Gezonde School adviseurs en organiseerden op 12 scholen kennisbijeenkomsten.
- Naast het delen van bestaande kennis is in 2018 ingezet op het vergaren van nieuwe kennis door pilots uit te voeren in twee gemeenten, gericht op het welbevinden in het voortgezet onderwijs. Deze pilots hebben ons geleerd hoe verschillende beleidsterreinen binnen een gemeente verbonden kunnen worden aan het thema Welbevinden op School. Deze inzichten en verworven kennis bieden een goede basis voor opschaling naar meerdere gemeenten in 2019.

Meerjarendoel 3: Toegankelijkheid en kwaliteit van jeugdhulp

We stimuleren dat de toegang en kwaliteit van jeugdhulp voor migranten en gezinnen met een lage ses is versterkt.

De beoogde resultaten genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van het kennisdossier. Zoals aangekondigd in de wijzigingsbrief jaarplan 2018 aan VWS (d.d. 16 oktober 2018) is het resultaat onder bullet 3 (kennisdossier) vervangen door de 'handreiking zwemveiligheid nieuwkomers; wat kunt u als gemeente doen?' (zie toelichting onder meerjarendoel 4). Hieronder lichten we een aantal resultaten toe.

- Met de belangrijkste partners in het jeugdveld (zoals NCJ, Nji, Actiz) wordt o.a. via de doorontwikkeling van de preventiematrix verdergaand samengewerkt aan het bundelen van kennis richting gemeenten en de ondersteuning van professionals in het beter bereiken van kwetsbare gezinnen.
- In 2018 hebben we opnieuw de JOGG-aanpak ondersteund bij het beter bereiken van kinderen uit gezinnen met een migratie- of lage ses achtergrond. We hebben de kennis bevorderd over het terugdringen van SEGV door JOGG-regisseurs en adviseurs te trainen en op verzoek mee te denken over informatiemateriaal. Deze inzet werd gefinancierd door JOGG.
- De behoefte-inventarisatie en gespreksronde met het onderwijsveld hebben draagvlak gecreëerd onder basisopleidingen (MBO Welzijn en Sport) om aan de slag te gaan met cultuursensitiviteit en omgaan met laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden. Dit krijgt in 2019 een concrete invulling.
- Pharos begeleidde zeven organisaties in het ontwikkelen van een nieuwe manier om migranten en laaggeletterden beter te bereiken en ondersteunen. Alle trajecten hebben geleid tot nieuw voorlichtingsmateriaal onder andere op de thema's 'Gehechtheid tijdens de zwangerschap' en 'Je kind als tolk'. Al dit materiaal is bewust zo generiek gemaakt dat het landelijk bruikbaar is en een aanvulling op bestaande platforms als opvoeden.nl is, waar een deel van de nieuwe voorlichting inmiddels te raadplegen is.
- Naast het ontwikkelen van nieuw materiaal blijven we inzetten op het gebruik van reeds ontwikkelde materialen. We zien een toename in het gebruik van beeldverhalen. Zo is het door Pharos in 2017 ontwikkelde Youtube filmpje

met een beladen onderwerp als Seksueel Misbruik binnen migrantengezinnen al meer dan 7.500 keer bekeken.

Meerjarendoel 4: Meest kwetsbare kinderen

Stimuleren dat er gericht aandacht is voor de meest kwetsbare kinderen die een grote gezondheidsachterstand hebben of die dreigen op te lopen.

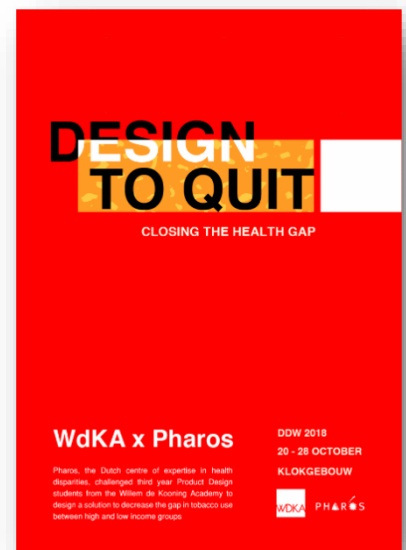
De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. We lichten er een aantal nader toe.

- Door intensieve samenwerking met nieuwkomers zet Pharos zich in om het bereik van onze kennis te vergroten. Via de Facebookpagina '[Opgroeien in Nederland](#)' zijn Arabisch sprekende nieuwkomersgezinnen ondersteund met tips over het opgroeien en opvoeden in Nederland. De pagina wordt gevuld door professionals die zelf een vluchtgeschiedenis hebben samen met een buddy: een medewerker van Pharos of van de GGD. De pagina wordt gevolgd door ruim 3.600 gezinnen. Dit platform is deels gefinancierd vanuit het Kennisdelingsprogramma Gezondheid Statushouders.
- De binnen het Kennisdelingsprogramma ontwikkelde online leeromgeving 'Werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond' is up to date gehouden en in samenwerking met o.a. Nji uitgebreid met een nieuwe module speciaal gericht op coördinatoren en vrijwilligers die werken in de opvoedondersteuning. Deze module is samen met ouders met een vluchtelingenachtergrond en de vrijwilligers die met hen werken ontwikkeld.
- In samenwerking met LOWAN (landelijke ondersteuning nieuwkomersscholen) is in 2018 gewerkt aan het belang van het welbevinden van vluchtelingenkinderen, onder andere door workshops en presentaties op de drukbezochte (>400 onderwijs professionals) LOWAN dagen. We bestendigen hier ook de aandacht voor de schoolmethoden Welkom op School en Wereldreizigers.
- Onder voorzitterschap van Pharos en in samenwerking met St. Vrienden van Samah is het platform Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV) driemaal bijeengekomen. Dit is een interdisciplinair platform waar de belangrijkste partijen rondom AMV bijeenkomen om goede voorbeelden uit te wisselen, signalen te delen en afspraken te maken.
- Het onderzoek naar de zorgstructuur op Internationale Schakelklassen (ISK) is afgerond en is door LOWAN in februari 2019 gepubliceerd onder de titel 'De organisatie van nabijheid'. Dit onderzoek is gefinancierd door het ministerie van OCW.
- Met NIDOS en Jeugdzorg Nederland is in 2018 een meerjarig onderzoek naar good practices in de jeugdhulp voor vluchtelingenkinderen opgestart. Dit onderzoek wordt grotendeels gefinancierd door ZonMw en beperkt vanuit VWS.
- Samen met Sardes, Nji en Sociaal Werk Nederland zijn concrete handvatten ontwikkeld voor de (educatieve) opvang en ondersteuning van vluchtelingkinderen en hun ouders in de kinderopvang. Er zijn zeven landelijke bijeenkomsten geweest voor de kinderopvang rond het thema 'vluchtelingenpeuters en ouderbetrokkenheid' en zijn op basis van enkele pilots praktische brochures ontwikkeld over het werken met vluchtelinggezinnen. Dit project is gefinancierd vanuit het Kinderopvangfonds met cofinanciering vanuit VWS.
- Tussen 1996 en 2015 verdronken er in Nederland ruim twee keer zo veel mensen van niet-westerse afkomst als autochtone Nederlanders (CBS, 2017). In samenwerking met GGD-GHOR en de VNG is de handreiking 'Zwemveiligheid Nieuwkomers - Wat kunt u als gemeente doen?' voor gemeenteambtenaren ontwikkeld. De handreiking bevat informatie en tips om de zwemveiligheid in gemeenten te vergroten

Actuele zaken, beleidsadvisering en advies op maat

Team Gezond Opgroeien ging in 2018, in aanvulling op de beoogde resultaten uit het jaarplan, in op actuele zaken en verzoeken om advies. Enkele highlights zijn:

- Pharos heeft kennis ingebracht ten behoeve van vier richtlijnen voor de Jeugdgezondheidszorg op mate waarin rekening gehouden wordt met de diversiteit van de populatie (Lengtegroei, Ondergewicht, Extremiteten, Oogafwijkingen).
- Het programma Gezond Opgroeien speelde haar rol in de maatschappelijke discussie over gelijke kansen. We hebben bijgedragen aan bijeenkomsten zoals de inspiratiedag Amsterdamse Aanpak Gezond Gewicht, de 'Koplopers preventie jeugd' bijeenkomsten (VWS), een presentatie voor de werkgroep SEGV (LOT-i), een lezing over de culturele aspecten van gehechtheid, het Jaarcongres Kinder- en Jeugdpsychiatrie en we stonden met meerdere workshops op de Voor de Jeugd dag.
- We zijn veel benaderd door met name wijkteams en scholen met adviesvragen over vluchtelingenkinderen en trauma, alleenstaande minderjarige vreemdelingen en communiceren met kwetsbare ouders. In het onderwijsveld zijn in 2018 veel workshops gegeven in samenwerking met sleutelpersonen.
- In 2018 is ingezet op het ontwikkelen van innovatieve, nieuwe oplossingen om de sociaaleconomische gezondheidsverschillen terug te dringen. In een samenwerking met de design opleiding Willem de Kooning in Rotterdam is onderzocht hoe *social design* ingezet kan worden om de kloof in aantallen rokers tussen hoog en laagopgeleiden te verkleinen. Hoogtepunt van dit traject was de goedbezochte tentoonstelling tijdens de Dutch design week 2018 in Eindhoven, waar de door studenten ontwikkelde concepten zijn tentoongesteld.
- Pharos heeft in 2018 op het thema jeugd meer dan 125 trainingen, workshops, intervisies en colleges verzorgd. Hierbij zijn meer dan 2400 professionals zoals docenten, jeugdverpleegkundigen, kinderartsen, voogden, jeugdartsen, pedagogen, diëtisten en wijkteamprofessionals direct bereikt. De gemiddelde waardering van de geëvalueerde bijeenkomsten was een rapportcijfer 8.2
- Pharos heeft meegewerkt aan een vlogcampagne 'Yasir hierrr' over zwemveiligheid voor nieuwkomers. Elke vlog laat zien dat zwemmen leuk is maar dat je je bewust moet zijn van de gevaren. Er is veel aandacht geweest voor deze vlogs via onder andere het Jeugdjournaal, RTL-nieuws en het Algemeen Dagblad.

Werkgroep Jeugd (Landelijk Overleg Thema-instituten)

- Het team Gezond Opgroeien draagt bij aan de samenwerking tussen de thema instituten via de werkgroep Jeugd. In hoofdstuk 9 wordt uitgebreider ingegaan op de resultaten.

5. Ouderen en gezondheid

Nederland vergrijst en dit gaat gepaard met grotere aandacht voor kwetsbare ouderen, waarbij zelfstandig thuis blijven wonen en kunnen participeren in de samenleving speerpunten zijn. Onder de kwetsbare ouderen bevinden zich ouderen die leven in sociaal kwetsbare situaties, doorgaans in achterstandswijken, met een lage sociaal economische status en/of een migrantenachtergrond. Deze ouderen hebben vaak een veel slechtere gezondheid dan ouderen met een hogere sociaal economische status. Tevens is er sprake van een 'gekleurde vergrijzing'; in 2030 heeft één op de drie 65+ers een migratie achtergrond.

Professionals ervaren moeilijkheden in het bieden van zorg en ondersteuning aan deze ouderen. Vanuit de landelijke overheid wordt nu ingezet op integrale zorgnetwerken, een veelbelovende oplossingsrichting die kan bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen die langdurig afhankelijk zijn van zorg en ondersteuning. Binnen deze integrale zorgnetwerken zijn competenties van zorg- en welzijnsprofessionals nodig waarmee zij extra inzet kunnen plegen om ouderen met een lage SES en/of een migratieachtergrond een gelijke kans te kunnen geven op zorg. Pharos zet haar kennis en expertise in om de zorg en ondersteuning aan kwetsbare ouderen te verbeteren. De focus hierbij is gelegd op de verbetering van de competenties van professionals, de ondersteuning van professionals door het ontwikkelen van tools en op de ondersteuning van zorgnetwerken. De resultaten en uitkomsten van de verschillende landelijke en regionale/lokale projecten hebben we vertaald in concrete handvatten en kennis.

Meerjarendoel 1

Terugdringen gezondheidsverschillen onder ouderen met een lage SES en migranten

De beoogde doelstellingen zoals genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van de praktische handleiding voor professionals welzijn, zorg en gemeenten over het bereiken en betrekken van lage SES- en migrantenouderen. Zoals aangekondigd in de wijzigingsbrief jaarplan 2018 aan VWS (d.d. 16 oktober 2018) is dit vervallen en zijn hiervoor in de plaats extra inspanningen geleverd voor het preventieakkoord. Hieronder lichten we een aantal resultaten uitgebreider toe.

- Goede voorbeelden van collectieve ondersteuning van ouderen zijn door Pharos in kaart gebracht en gedeeld in tal van presentaties, zoals de Stadsconferentie Kleurrijk Harderwijk voor 120 deelnemers. Ook is onder andere input geleverd aan het RIVM voor de factsheet 'Gezond en vitaal ouder worden'⁴.
- Voor het terugdringen van gezondheidsachterstanden zijn vraaggestuurd vanuit drie krimpgebieden verkenningen gehouden. In samenwerking met de drie krimpgebieden (Zeeuws Vlaanderen, Zuid-Limburg en Noordoost Groningen) en het Programma Gezond in... zijn de voorwaarden voor beter zelfstandig oud worden verkend. Deze inventarisatie onder oudere inwoners is verwerkt in een advies aan genoemde gebieden en landelijke gedeelde.

⁴ <https://www.loketgezondleven.nl/ouderen>

- De voorwaarden voor mantelzorgers van oudere migranten om gezondheidsbevordering bespreekbaar te maken bij degene voor wie zij zorgen zijn geïnventariseerd. Hierbij hebben we gebruik gemaakt van de eerste resultaten uit het onderzoek *Taking Care of Caregivers* aangevuld met een kwalitatief onderzoek onder professionals. Dit resulteerde o.a. in een artikel in *Skipr* en een blog op de website van Dementiezorg voor Elkaar, die een groot bereik hebben onder beleidsmakers, medewerkers van wijkteams en zorgprofessionals. Tevens heeft dit een praktisch advies voor in de huisartsenpraktijk opgeleverd dat verwerkt is in hieronder staande casus.
- We hebben een nieuwe casus gemaakt voor www.casussen-uit-achterstandswijken.nl. Door gebruik te maken van pop-ups (waarin voorbeeldzinnen staan, linkjes te vinden zijn naar handige tools en informatie staat) is deze casus handig in gebruik voor huisartsen die weinig tijd hebben. Ook op www.dementiezorgvoorelkaar.nl is de casus verspreid. Inmiddels is de casus 1.700 keer bekeken).
- Met financiering van FondsNutsOhra en VWS-middelen hebben ongeveer 100 zelfstandig wonende migrantenouderen taallessen gevolgd over kernbegrippen waarmee ze zelfredzamer worden in de communicatie met zorgverleners. Ook is er in de taallessen aandacht besteed aan gezonde leefstijl en eetgewoonten. Hiernaast hebben ongeveer 100 vrijwilligers en coördinatoren van vrijwillige taalorganisaties een verdiepingstraining gekregen over beperkte gezondheidsvaardigheden en het aangaan van samenwerkingsverbanden.

Meerjarendoel 2

Stimuleren dat professionals en mantelzorgers (formele en informele zorgverleners) in staat zijn om dementie bij migrantenouderen vroegtijdig te signaleren en hen vervolgens passende informatie, zorg en begeleiding te bieden.

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van de regionale symposia en het verzamelen van goede voorbeelden en ervaringsverhalen. Zoals aangekondigd in de wijzigingsbrief jaarplan 2018 aan VWS (d.d. 16 oktober 2018) is er één landelijk symposium gehouden en verzamelen van goede voorbeelden en ervaringsverhalen is komen te vervallen. In plaats hiervan zijn extra inspanningen geleverd voor het preventieakkoord⁵. We lichten een aantal behaalde resultaten nader toe.

- In de workshops en presentaties bij het regionaal symposium en bij het jaarevent van Deltaplan Dementie is met ongeveer 150 professionals kennis gedeeld over specifieke aspecten van dementie bij migranten en de noodzaak van begrijpelijke informatie.
- De handleiding voor (zorg)organisaties om toegankelijke informatie te bieden aan ouderen is ontwikkeld en is gebruikt voor de (door)ontwikkeling van verschillende beeldverhalen. Voorbeeld hiervan is het beeldverhaal waarmee oudere migranten zich kunnen voorbereiden op een bezoek aan de geheugenpoli van een ziekenhuis.

⁵ Zie voor toelichting in hoofdstuk 7A 'Inwoner in de hoofdrol'

- In het kader van de internationale kennisuitwisseling heeft Pharos middels een presentatie in Brussel bij de stichting 'Kom op tegen kanker' kennis ingebracht over beperkte gezondheidsvaardigheden. Onze expertise is tevens ingebracht voor een publicatie van Alzheimer Europe, 'The development of intercultural care and support for people with dementia from minority ethnic groups' (Dementia in Europe ethnics report 2018).
- We ontwikkelden de training '*Communicatie met migrantenouderen met dementie en mantelzorgers in de laatste levensfase/palliatieve fase*'. De ontwikkelde training is gemaakt met door Pharos opgehaalde ervaringskennis bij migranten in samenwerking met specialisten van een afdeling geriatrie in een Amsterdams ziekenhuis waar veel kennis is van dementie bij migranten (het voormalig Slotervaart Ziekenhuis).

Meerjarendoel 3:

Kennis inzetten om te stimuleren dat professionals en organisaties in staat zijn zorg, ondersteuning en woonvormen te bieden die aansluiten bij de leefwereld van laagopgeleide- en migrantenouderen, zodat zij zo lang mogelijk prettig thuis kunnen wonen.

De doelstellingen genoemd in het jaarplan behorend bij dit meerjarendoel zijn behaald. We lichten er een aantal nader toe.

- In 2018 zagen we de vraag naar kennis over het thema zorg, ondersteuning en woonvormen die aansluiten bij de leefwereld van migrantenouderen toenemen. Pharos heeft in 2018 de basis gelegd voor een meerjarenprogramma om de groeiende groep migrantenouderen de komende jaren van goede zorg te voorzien. Pharos trekt hierin samen op met de belangrijkste partijen in de ouderenzorg zoals Vilans, Aedes-Actiz, Movisie, Noom en VWS maar ook met zorgkantoren, zorgverzekeraars, gemeenten, woningbouwverenigingen en zorgorganisaties.
- Pharos schreef een whitepaper op het thema wonen, zorg en ondersteuning voor migrantenouderen dat gedeeld is met de belangrijkste partners in de ouderenzorg
- Pharos heeft een leergemeenschap Culturele Diversiteit in ouderenzorg en welzijn opgezet en uitgevoerd. De Leergemeenschap trok in totaal 82 professionals uit preventie, onderwijs, zorg, welzijn en lokale overheden. Zij waardeerden de leergemeenschap gemiddeld met een 7,5.
- Pharos houdt de internationale kennis en ontwikkeling op het gebied van preventie, zorg en ondersteuning van ouderen met een lage SES en migrantenouderen bij, bijvoorbeeld door feedback te leveren op het rapport 'The development of intercultural care and support for people with dementia from minority ethnic groups' van Alzheimer Europe. Binnen het European Network of Intercultural Elderly Care (ENIEC) ontwikkelt Pharos nieuwe perspectieven op migrantenouderenzorg voortkomend uit de ervaringen van oudere migranten en hun mantelzorgers en van professionals, bestuurders en gemeenten.

Actuele zaken en beleidsadvisering

Verschillende stakeholders zoeken bij Pharos expertise om zorg en ondersteuning te kunnen bieden aan ouderen met en lage SES en/of een migrantenachtergrond. Ook is in 2018 onze expertise gevraagd door kennispartners zoals bijvoorbeeld Vilans, Trimbos, NIVEL, RIVM en het Verwey Jonker Instituut. Pharos wordt veel gevraagd voor presentaties en workshops over ouderen met een lage SES en/of een migrantenachtergrond. Met een debat over 'waarde botsingen' in de zorg, dagvoorzitterschap op een bijeenkomst over ontmoeting, nascholingen voor huisartsen en SOG's, en vele andere presentaties hebben we bovenop ons eigen regionale symposium en andere trajecten in 2018 nog ruim 1.000 mensen bereikt die betrokken zijn bij zorg en ondersteuning aan ouderen.

Pharos wordt goed gevonden voor actuele vragen over ouderen. Naast de bijdragen aan al genoemde rapporten hebben we in 2018 feedback gegeven ten behoeve van een nieuwe Kwaliteitsstandaard Persoonsgerichte en Geïntegreerde Ouderenzorg en ontwikkelden we een checklist. We hebben deelgenomen aan werkgroepen voor de herziening van de Zorgstandaard Dementie en de Wijkverpleegkundige Richtlijn Eenzaamheid. Pharos heeft bijgedragen met expertise op het gebied van eenzaamheid bij ouderen met lage SES en migratieachtergrond aan het rapport 'Preventie van eenzaamheid. Bouwstenen voor beleid' van Movisie. Met financiering vanuit het CGL is een start gemaakt met een onderzoek naar werkzame elementen van interventies tegen eenzaamheid bij ouderen met lage SES en migratieachtergrond. Pharos is deel gaan nemen aan de Nationale Coalitie tegen eenzaamheid.

6. Gezondheid asielzoekers en vluchtelingen

Syriërs en Eritreeërs die tijdens de grote instroom in 2015 en 2016 naar Nederland kwamen zijn nu een aantal jaren in Nederland, maar (arbeids)participatie komt vaak nog maar moeilijk op gang, mede vanwege gezondheidsredenen. Dit was ook de conclusie van twee grote, in 2018 uitgekomen, studies van het SCP naar Syrische en Eritrese statushouders. Zo hebben nog maar weinig Syriërs werk en een aanzienlijk deel van de Syrische statushouders heeft psychische klachten. Ook bij de Eritreeërs zijn er zorgen over de psychische en fysieke gezondheid. Voor recente nieuwkomers is stagnatie van de asielprocedure een groter gezondheidsrisico geworden.

Door de jarenlange kennis en ervaring die Pharos heeft opgebouwd rond het thema gezondheid en vluchtelingen was er in 2018 een grote vraag naar informatie. Pharos heeft op vele verschillende plekken partijen kunnen adviseren en kennis ingebracht. De vraag van partijen buiten het zorgdomein, zoals gemeenten, taalaanbieders en maatschappelijke organisaties blijft onverminderd groot. In juni 2018 is het Kennisdelingsprogramma Gezondheid Statushouders afgesloten, hiermee is er een einde gekomen aan de ondersteuningsstructuur die de afgelopen jaren succesvol kennis heeft gedeeld met gemeenten. In 2018 zijn er veel inspanningen gericht op het duurzaam borgen en verspreiden van deze kennis. Ook heeft Pharos inspanningen geleverd om de positie van sleutelpersonen te verstevigen en nog meer van deze bruggenbouwers op te leiden.

Meerjarendoel 1:

Professionals, gemeenten en vrijwilligers zijn in staat om samen en elk hun eigen rol te spelen in de integrale preventie van gezondheidsrisico's bij asielzoekers en vluchtelingen.

De beoogde resultaten zoals benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van de erkenningstrajecten voor CGL, een tweetal films over gezinsherenigers en de prijs ondersteuning gemeenten. Zoals aangekondigd in de wijzigingsbrief jaarplan 2018 aan VWS (d.d. 16 oktober 2018) is in plaats hiervan ingezet op afronding en verdere borging van het Kennisdelingsprogramma Gezondheid Statushouders (KDP), o.a. middels extra workshops, trainingen en kennisvragen vanuit het KDP.

Materialen beschikbaar stellen en digitaal ondersteund leren

- Het Kennisdelingsprogramma Gezondheid Statushouders heeft sterk bijgedragen aan de 'body of knowledge' van Pharos en de deskundigheidsbevordering van professionals en vrijwilligers. De vele handreikingen, factsheets, tools en kennisdossiers zijn na afloop van het programma (halverwege het jaar) blijvend online beschikbaar gesteld en verspreid.
- Er is eenvoudig voorlichtingsmateriaal beschikbaar gemaakt voor statushouders, bijvoorbeeld door het digitaal platform Gezond in Nederland en de module Gezond Inburgeren. Ruim 1.460 mensen hebben de e-learning module 'Werken met mensen met een vluchtelingenachtergrond' gevolgd op het online leerplatform van Pharos. Anders dan vermeld in de wijzigingsbrief is het

toch gelukt om de module te accrediteren voor specifieke beroepsgroepen (POH GGZ, JGZ professionals, wijkteam professionals).

Sleutelpersonen: inzet van de vluchtelingen zelf

- Sleutelpersonen kunnen bemiddelen en een brugfunctie vervullen, gezondheidsvoorlichting geven, adviseren over statushouders en behoeften en signalen van statushouders ophalen. Er is een grote behoefte gebleken aan deze bruggenbouwers. Op verzoek van maatschappelijke organisaties en gemeenten, waar sleutelpersonen aan zijn verbonden, is de basistraining voor sleutelpersonen in de tweede helft van 2018 twee keer aangeboden op basis van open inschrijving en één keer incompany. Hierdoor zijn naast de 72 sleutelpersonen uit het KDP, nog 40 nieuwe sleutelpersonen opgeleid.
- Er heeft een landelijke intervisiebijeenkomst plaats gevonden met als thema het bewaken van persoonlijke grenzen omdat sleutelpersonen het risico lopen om overbelast te raken. Ook is er samen met het UAF een nascholing georganiseerd over zelfstandig ondernemen voor sleutelpersonen.
- Pharos heeft ZonMw geadviseerd over de inzet van sleutelpersonen bij de beoordeling van subsidieaanvragen voor het onderwerp van psychische en mentale gezondheid.

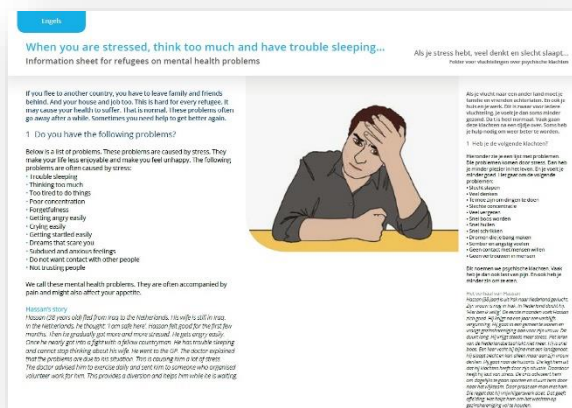

Ondersteuning gemeenten

- Na het aflopen van het Kennisdelingsprogramma heeft Pharos middels onze kennis bijgedragen aan het werk van VNG en GGDGhor bij de ondersteuning aan gemeenten. Er is o.a. een folder ontwikkeld met het ondersteuningsaanbod aan gemeenten en deze is wijd onder gemeenten en regionale netwerken verspreid.

Mentale veerkracht en psychische gezondheid statushouders

- De producten die binnen het KDP zijn ontwikkeld, waaronder 'Geef ons de tijd', de handreiking wijkgericht werken, de voorlichtingsfolder 'Als je stress hebt' en de checklist zorg- en inkoopbeleid ten behoeve van statushouders (WMO, jeugd en preventie), zijn in de tweede helft van 2018 actief verspreid via trainingen, sociale media, nieuwsbrieven en de website.
- Op verzoek van opdrachtgevers zijn ruim 350 professionals ondersteund op dit thema door middel van trainingen aan klantmanagers, taaldocenten en maatschappelijk begeleiders. Deze trainees hebben meer inzicht in hoe gezondheid participatie beïnvloedt en hebben

meer vaardigheden om hierop in te spelen. In sommige gemeenten ging de training gepaard met advies over de signalering en zorg voor statushouders.

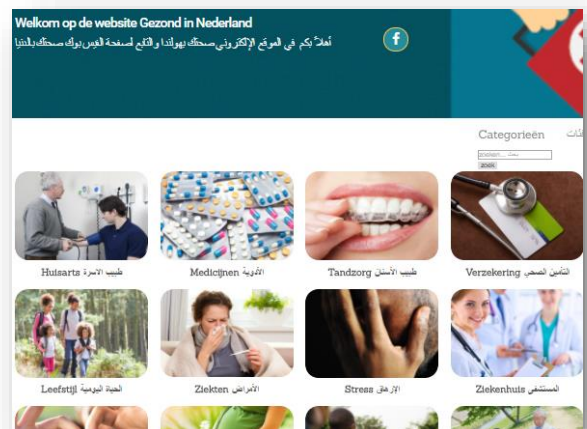
- Er zijn enkele nascholingen voor huisartsen verzorgd over het onderwerp 'Huisarts en de zorg voor vluchtelingen'.

In gesprek over gezondheid bij inburgering

- De door Pharos ontwikkelde module Gezond Inburgeren biedt eenvoudig voorlichtingsmateriaal over onderwerpen die te maken hebben met gezondheid en zorg, gekoppeld aan taalverwerving en kennis over de Nederlandse samenleving. Voor nieuwkomers is het heel belangrijke informatie en voor begeleiders een goed handvat om gezondheid op een laagdrempelige manier bespreekbaar te maken. In 2018 is de inzet vooral gericht geweest op implementatie en promotie van deze module. In de ontwikkelde Werkwijzer is uitgelegd op welke manieren het materiaal kan worden ingezet: individueel, met een taalmaatje, in de klas of in trainingen.
- Er zijn zeker 1000 professionals en vrijwilligers direct, en nog veel meer indirect, bereikt via de KDP regiocoördinatoren, samenwerkingspartners en sleutelpersonen. Dit is in 2018 aangevuld met een mailing naar 400 organisaties en sociale media (o.a. tijdens de Week van de alfabetisering).
- Er zijn trainingen gegeven in 8 geïnteresseerde gemeenten met gemengde groepen van taalaanbieders, klantmanagers en wijkteams, om de focus op gezondheid vanaf dag één te versterken.
- In 2018 is de eerste helft van het gebruikersonderzoek uitgevoerd, waarna komend jaar de gebruikers opnieuw worden bevraagd over de ervaring en opbrengst van het gebruik van de module. Gebruikers zijn tot nu toe positief over het materiaal omdat het goed aansluit bij de verschillende gebruikersgroepen.

Digitaal platform

- Met aanvullende financiering van twee fondsen (Agis en Dioraphte) en de GGD is het **digitaal platform Gezond in Nederland** verder uitgebreid. In 2018 hebben 24 vrijwilligers (nieuwkomers met een achtergrond in de zorg) samen met 20 buddy's (professionals van de GGD of Pharos) gewerkt aan het ontwikkelen van zo'n 850 posts met tweetalige informatie over gezondheid en zorg. De posts zijn geplaatst op de drie Facebookpagina's Syriërs Gezond, Eritreeërs Gezond en Opgroeien in Nederland. Het afgelopen jaar is het aantal volgers van de pagina's met 10.000 gestegen tot zo'n 23.000. Een groot deel van de gebruikers zijn nieuwkomers zelf, maar ook professionals en begeleiders weten onze materialen te vinden om ze te gebruiken in de spreekkamer of bij voorlichting. Naast de posts zijn er 14 liveshows gehouden waarbij nieuwkomers online direct vragen konden stellen. Alle posts staan op de website www.gezondinnederland.info en er zijn al ruim 215 video's op het eigen YouTube kanaal van Gezond in Nederland geplaatst. Eind 2018 is een evaluatie gehouden van het programma en de geleerde lessen zijn meegenomen in de plannen voor 2019 en verder.

Gezinsherenigers

- In 2018 is het onderwerp 'Welzijn en gezondheid gezinsherenigers statushouders' op de kaart gezet bij landelijke en lokale beleidsmakers. Tijdens een expertmeeting, georganiseerd door Pharos in samenwerking met het Ministerie van Justitie en Veiligheid, is een publiekssamenvatting van het rapport gepresenteerd en is een toekomstagenda besproken met o.a. gemeenten, betrokken ministeries, VNG, Vluchtelingenwerk, COA, LOWAN en Nidos. Door verschillende media is aandacht besteed aan het rapport, onder andere door de Volkskrant en een radiodocumentaire van Argos (VPRO radio) die geleid heeft tot Kamervragen over het onderwerp. Naast het rapport zelf zijn ook een blog en een film ontwikkeld.
- In 2018 is er met andere organisaties en universiteiten gewerkt aan verschillende onderzoeksvoorstellen om een aanpak te ontwikkelen om gezinshereniging (tussen professionals en migranten) bespreekbaar te maken. Dit heeft tot dusver geleid tot één door ZonMw gehonoreerd vervolgonderzoek (start januari 2019) samen met GGD Gelderland Zuid en de Radboud Universiteit rond een gespreksmodel over gezinshereniging voor de JGZ.

GGZ asielzoekers

- Pharos heeft bijdragen geleverd aan diverse vormen van deskundigheidsbevordering over de zorg van asielzoekers en vluchtelingen in de GGZ (o.a. bij GGZ Drenthe, Yulius, Pro Persona, Centrum 45, Nederlandse Vereniging van Psychiatrie). Ook is kennis verleend aan het ZonMw project van de e-learning over ethische dilemma's in de GGZ voor asielzoekers.
- Pharos was co-auteur van een artikel in het wetenschappelijk tijdschrift Torture over de Protect vragenlijst voor vroeg-signalering van psychische problemen bij asielzoekers.

Eritreeërs en gezondheid

- Op basis van de actualiteit en vraag heeft Pharos zich ook gericht op kennisontwikkeling en -verspreiding over Eritreeërs en gezondheid. In 2017 voerde Pharos een verkennend onderzoek uit onder Eritreeërs en professionals in geboortezorgketen naar aanleiding van signalen over seksueel geweld, beperkt anticonceptie gebruik en hoge incidentie van abortussen. In 2018 is dit rapport, 'Eritrese vrouwen in de geboortezorg', gepubliceerd en verspreid.
- Ook zijn er veel kennisvragen beantwoord over knelpunten rond zorg aan Eritrese nieuwkomers. Tevens is Pharos geïnterviewd voor het SCP rapport over Eritrese statushouders in Nederland en nam zij deel aan de klankbordgroep van het COA over dit onderwerp.

Meerjarendoel 2:

Stimuleren dat asielzoekers en verblijfsgerechtigde vluchtelingen in zowel de centrale opvang als in de gemeenten de mogelijkheid hebben actief en zinvol bezig te zijn in het kader van de handhaving van gezondheid.

De beoogde resultaten zoals benoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. Hieronder een aantal highlights:

Opschalingstraject Aan de Slag - vrijwilligerswerk door AZC bewoners

- Het landelijke team van adviseurs van Aan de Slag heeft via persoonlijk advies ondersteuning gegeven aan 25 lokale teams en ontwikkelde tools om de samenwerking in de gemeenten te bevorderen, processen optimaal in te richten en te verduurzamen. In vier betrokken gemeenten werden halverwege het jaar de AZC's gesloten, maar desondanks is in 2018 al ruimschoots het target voor het hele programma, dat tot halverwege 2019 loopt, behaald. In totaal hebben AZC-bewoners 16.750 keer met een vrijwilligersactiviteit meegedaan bij 601 lokale organisaties.
- De kennis en ervaring opgedaan in dit programma is landelijk en regionaal gedeeld via verschillende conferenties, bijeenkomsten, offline en online mediakanalen. Daarnaast zijn er vier teamleidersdagen georganiseerd. De methode is in 2018 verder aangescherpt en beschreven en wordt begin 2019 voorgedragen voor de database van CGL. Het programma Aan de Slag wordt ook mede gefinancierd door SZW en het Oranjefonds.

Verbreiding Aan de Slag- Vrijwilligerswerk door statushouders gehuisvest in de gemeente

- Onder de 25 teams en de bijbehorende gemeenten die zich richten op de activering van AZC-bewoners is kennis gedeeld om ook statushouders die zelfstandig in gemeenten wonen, succesvol en duurzaam toe te leiden naar vrijwilligerswerk. Bij fondsen is een programmavoorstel ingediend om de implementatie hiervan te ondersteunen.
- Er is een voorstel ontwikkeld om de participatie van vrouwen in deze trajecten te stimuleren. Vooralsnog zijn deze voorstellen nog niet gehonoreerd.

Meerjarendoel 3:

Stimuleren dat gemeenten, professionals en vrijwilligers beschikken over heldere richtlijnen voor zorg, begeleiding en opvang van zieke ongedocumenteerden en weten hoe zij dit vorm kunnen geven, ook bij terugkeerttrajecten.

De doelstellingen behorende bij dit meerjarendoel zijn bereikt. Hieronder een aantal highlights:

Gemeenten en zieke ongedocumenteerden

- Pharos kreeg gedurende het hele jaar vragen van gemeenten, zorginstellingen en hulpverleners over stagnerende zorg bij ongedocumenteerden en specifieke casuïstiek van medische en psychische problematiek. De publicatie *'Toegang tot zorg voor ongedocumenteerden migranten. Wat helpt om zorg te krijgen?'* is afgerond. Er is voor gekozen om zelf geen bijeenkomst voor steunorganisaties te organiseren omdat er door andere partijen, zoals Dokters van de Wereld en

VNG, voldoende bijeenkomsten waren voor steunorganisaties waar Pharos kennis over ongedocumenteerden effectiever in kon brengen.

Facilitering landelijk informatie- en adviespunt Lampion

- Pharos faciliteert de netwerkorganisatie Lampion, waarin landelijke organisaties samenwerken om informatie en advies over zorg aan ongedocumenteerden te bundelen. Kennis over de zorg aan ongedocumenteerden was ook in 2018 beschikbaar via de website van Lampion en werd 13.680 keer geraadpleegd. In 2018 zijn meer dan 80 vragen beantwoord over hulpverleningsbehandelingsmogelijkheden, juridische en verblijf rechterlijke procedures en zorg aan ongedocumenteerden.

Terugkeer en gezondheid

- Pharos heeft een tweedaagse training gegeven voor IOM en DT&V over de terugkeer van vreemdelingen met een chronische ziekte. Het landelijke platform terugkeer en participatie is opgeheven waardoor Pharos hier niet aan deel kon nemen. In plaats hiervan heeft Pharos meer uren besteed aan het geven van beleidsadvies, bijvoorbeeld over de opzet van een database voor medische voorzieningen in landen van terugkeerders.

Actuele zaken en beleidsadvisering

De komst van vluchtelingen naar Nederland leidt tot een permanente stroom van vragen van diverse aard. Er is vanuit het programma bijvoorbeeld bijgedragen aan:

- Het begeleiden van onderzoek van studenten over het gebruik van zgn. Protect-vragen in asielopvang
- De ontwikkeling van een training over de aanpak van psychische problematiek bij vluchtelingen, *in het kader van Actieprogramma lokale initiatieven voor mensen met Verward Gedrag* die via ZonMw wordt verspreid bij gemeenten
- Adviseren van medische beroepsorganisaties over de inzet van tolken en digitale alternatieven voor een telefonisch tolk
- Inbrengen van kennis via de internetconsultatie over het wetsvoorstel aanpassing geldigheidsduur verblijfsvergunning asiel
- Een film over kwetsbare vluchtelingen voor de Nationale Politie.
- Het protocol intake Nieuwkomende vluchtelingen voor Huisartsen Utrecht Stad (HUS)
- De conferentie asielketen, Dag van de Migratie van het Ministerie van J&V
- Het organiseren van een workshop over vroegsignalering van psychische problematiek bij statushouders op SHARE (European Resettlement Netwerk) bijeenkomst *'Matching Needs and Potential: From National Policies to Local Integration'*

7. Participatie & Eigen Regie

Het besef groeit steeds meer dat er extra inspanning nodig is om inwoners met een lage ses of een migratieachtergrond goed te bereiken, mede door gezaghebbende publicaties van de WRR (Weten is nog geen doen), het SCP (De sociale staat van Nederland 2018) en RV&S (Gezien en gehoord). Juist voor deze groep inwoners is, met het oog op terugdringen van gezondheidsverschillen, het van groot belang dat ze (mee)profiteren van ontwikkelingen in het zorgdomein en aanpalende beleidsterreinen. Het programma Participatie & Eigen Regie zet zich in voor het versterken van de participatie en eigen regie van mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten in het zorgstelsel en oogt daarmee de gezondheidsachterstanden te verkleinen.

Medewerkers van gemeenten en andere organisaties willen graag in contact komen met deze inwoners, maar weten vaak niet hoe ze dit moeten aanpakken. Pharos helpt hen daarbij met praktische handvatten en goede voorbeelden. Voor het terugdringen van gezondheidsverschillen is het betrekken van inwoners bij beleidsontwikkeling een voorwaarde voor een succesvolle aanpak. Beleid, zorg en ondersteuning dienen immers aan te sluiten bij de vragen en behoeften inwoners. Dat geldt voor gemeenten en voor andere organisaties en voorzieningen. Hierbij biedt Pharos kennis en ondersteuning via het deelprogramma Inwoner in de Hoofdrol.

Ehealth geeft nieuwe kansen voor inwoners met een lage ses of migratieachtergrond, maar dit gaat niet vanzelf. Risico is dat bij de snelle ontwikkelingen juist deze inwoners worden vergeten of niet kunnen aanhaken. Dit vraagt een bijzondere aandacht en Pharos ondersteunt dit middels het deelprogramma eHealth4all.

Pharos geeft hiernaast specifiek aandacht aan gezondheidsvaardigheden en laaggeletterdheid. Wij zetten ons in om dit in beleid, communicatie en uitvoering van zorg en dienstverlening gemeengoed te maken en professionals hierbij gebruik te laten maken van de voor hen beschikbare materialen en instrumenten. Pharos voert dit uit middels het deelprogramma Gezondheidsvaardigheden en Laaggeletterdheid.

A: Deelprogramma Inwoner in de Hoofdrol

Meerjarendoel

Het programma zet de komende jaren haar kennis in om te stimuleren dat inwoners door gemeenten betrokken worden bij het ontwerp en de uitvoering van de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden.

De beoogde resultaten zoals genoemd in ons jaarplan 2018 zijn behaald. We noemen een paar voorbeelden ter illustratie.

- Pharos voerde een literatuurstudie uit naar internationale voorbeelden in met Nederland vergelijkbare westerse landen over het betrekken van inwoners met een lage sociaal economische

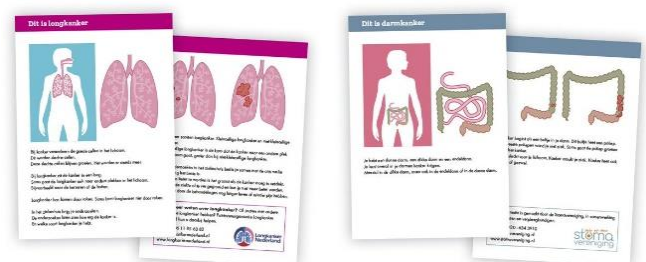
status bij het terugdringen van lokale gezondheidsverschillen. Hieruit kwamen succesfactoren naar voren die overeenkomen met onze kennis en ervaringen. De bevindingen uit de literatuurstudie dragen op deze manier bij aan de onderbouwing van onze (praktijk)kennis.

- Om gemeenten te inspireren heeft Pharos goede voorbeelden verzameld van het betrekken en bereiken van inwoners met een lage ses. We hebben in de voorbeelden gekozen voor een tweeluik: een combinatie van de invalshoek van de gemeente en professionals enerzijds én de ervaringen van de inwoners anderzijds. Zij vertelden wat het voor hen betekende om betrokken te zijn bij de ontwikkeling van beleid of een aanpak. De voorbeelden zijn onder meer gericht op het betrekken van mensen met een migratie-achtergrond en van mensen met een vluchtelingenachtergrond. We hebben de voorbeelden gedeeld via social media, de websites van Gezond in... en Pharos en we gebruiken ze in bijeenkomsten en workshops voor gemeenten.
- Onze toolkit met kennis en materialen over het bereiken en betrekken van mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten zijn bij vele workshops, congressen en adviesgesprekken onder de aandacht gebracht bij gemeenten en hun lokale partners. Ook de adviseurs van Gezond in... hebben deze kennis en materialen meegenomen naar hun gesprekken met gemeenten.

Actuele zaken en beleidsadvisering

- Pharos heeft een breed scala aan partijen ondersteund over het bereiken en betrekken van inwoners. Bij verschillende gemeenten lieten we in de lokale praktijk zien hoe inwoners bereikt en betrokken kunnen worden. Ook hebben we onze kennis gedeeld over 'Bereiken & Betrekken' met de projectleiders in het FNO-programma 'Gezonde Toekomst Dichterbij', met de JOGG-adviseurs en de onderzoekers in het ZonMw-project 'Participatie in het groen van Arnhem en Nijmegen'. In alle gevallen is ervoor gezorgd dat de betrokkenen met onze kennis concreet aan de slag konden. De feedback was zonder uitzondering positief.
- Diverse patiëntenorganisaties zijn geadviseerd bij het toegankelijk maken van hun informatie en leerden hen hoe zij dat in het vervolg zelf kunnen doen. Zo ondersteunden we de Nederlandse Federatie van Kankerpatiëntenorganisaties (NFK) om mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden en een migratieachtergrond beter te bereiken. In dit kader bleek ook behoefte te zijn aan eenvoudig voorlichtingsmateriaal om over het onderwerp kanker te kunnen praten. Samen met patiënten en professionals zijn 'praatkaarten' ontwikkeld. Om de resultaten te borgen in de werkwijze verzorgden we een training op maat voor oncologieverpleegkundigen om effectiever te kunnen communiceren met deze groep patiënten. Dit project is gefinancierd door NFK met cofinanciering van VWS.
- Op verzoek van patiëntenorganisaties en migranten(voorlichtings)organisaties is door Pharos de film 'Ervaringen met kanker kun je delen' gemaakt over het belang van praten

over kanker met anderen. De film is beschikbaar in het Nederlands, Papiaments, Turks en Berber en sluit aan bij de al bestaande Pharos toolkit 'Voorlichtingen aan migranten over kanker'. Dit project werd gefinancierd door het VSB Fonds met cofinanciering van VWS.

- Voor de Nierpatiënten Vereniging Nederland is een bijdrage geleverd aan een Podcast over communicatie met migranten of mensen met lage gezondheidsvaardigheden.
- In het kader van de voorbereidingen van het Preventieakkoord, Thema Roken, heeft Pharos op verzoek van VWS individuele interviews en focusgroep gesprekken gevoerd met mensen met een lage sociaal economische status. De gesprekken gingen over wat roken voor hen betekent, over het beginnen en stoppen met roken, over overheids campagnes en over een goede aanpak om tot een rookvrije generatie te komen. Het perspectief van deze inwoners werd verwerkt in een rapport dat is benut bij de voorbereiding van het Preventieakkoord.

B: Deelprogramma eHealth4all

VWS zet stevig in op eHealth. Implementatie voltrekt zich in verschillende snelheden. Het vraagt om een cultuurverandering en is daarom een proces van de lange adem. VWS ondersteunt dat proces door randvoorwaarden en een vruchtbaar klimaat te scheppen. Pharos voelt de urgentie en neemt haar verantwoordelijkheid door te stimuleren dat eHealth ook toegankelijk is voor kwetsbare groepen en dat iedereen er goed mee uit de voeten kan, oftewel eHealth4All!. Dat gaat uiteindelijk ook bijdragen aan het terugdringen van de gezondheidsverschillen.

We hebben dit jaar weer veel geïnvesteerd in het vergroten van het draagvlak voor deze boodschap.

De inzet van eHealth is een belangrijk onderdeel van de beweging naar de Juiste Zorg op de Juiste Plek. Het voorkomen van (duurdere) zorg en deze dichterbij mensen in de eigen omgeving organiseren wordt onder meer gevoerd door de vergrijzing en de tekorten op de arbeidsmarkt. eHealth helpt bij het slimmer organiseren van zorg en brengt preventie en zorg laagdrempelig binnen het bereik van mensen. Het is belangrijk de ontwikkeling van eHealth in co-creatie met gebruikers te doen, zodat het aansluit bij het dagelijks functioneren. Dat geldt zeker voor kwetsbare groepen als laaggeletterden, chronische zieken en veel ouderen en mensen met een migratie-achtergrond.

Een goed voorbeeld is het initiatief van de Health Deal 'Stimulering gezondheid door persoonlijke preventie via eHealth' waarbinnen een groot aantal partijen belooft zich in te zetten om eHealth instrumenten voor persoonlijke preventie toegankelijk te maken voor alle Nederlanders. Naast Pharos hebben onder andere NHG, LHV, gezondheidsfondsen, Vita Valley en de ministeries van VWS en EZK hun handtekening onder de Health Deal gezet. Eén van de concrete doelen is dat in 2020 10% van Nederland eHealth heeft gebruikt voor persoonlijke preventie.

1. Op 15 maart 2018 ondertekent Pharos in bijzijn van Erik Gerritsen - secretaris-generaal VWS - met een groot aantal partijen de Health Deal 'Stimulering gezondheid door persoonlijke preventie via eHealth'.

Eén van de actuele speerpunten in het VWS beleid is het garanderen van online inzage van gegevens. Per juli 2020 moet iedereen in Nederland toegang hebben tot zijn of haar eigen medische gegevens. VWS vertrouwt op de expertise van Pharos om aan te geven wat nodig is om online patiëntomgevingen

voor iedereen toegankelijk te maken. Met additionele financiering van VWS heeft Pharos in een aantal ziekenhuizen daarover kennis opgehaald en vervolgens verdiept. In samenwerking met de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen is deze kennis breed gedeeld. Dit traject wordt in 2019 vervolgd met een variant voor online inzage in de eerste lijn (OPEN).

Meerjarendoel

Dit programma zet haar kennis in om te stimuleren dat het gebruik van eHealth door digitale toepassingen ook geschikt te maken voor laagopgeleiden en migranten en deze gericht in te zetten bij het terugdringen van gezondheidsverschillen. Twee speerpunten zijn daarbij leidend: co-creatie en 'Inclusive design'.

De beoogde resultaten uit ons jaarplan 2018 zijn behaald. Hieronder lichten wij de behaalde resultaten van 2018 toe.

Agenderen en netwerkvorming

- In de eHealthweek is de whitepaper in de vorm van het 'In 4 stappen naar eHealth 4All' werkmodel gepresenteerd. Het model laat zien hoe we eHealth geschikt maken voor iedereen en geeft handvatten voor het inpassen ervan in de dagelijkse praktijk van preventie en zorg. Het model is toegelicht op een grote reeks van congressen, seminars en overlegsituaties en is uitgebreid bekend gemaakt en gedeeld via social media.
- Pharos heeft diverse presentaties/bijdragen verzorgd bij onder andere het Mobile Healthcare congres, het Nederlands Congres Volksgezondheid en Zorg, de Sustainable Healthcare Challenge en eHealthfestivals van samenwerkende partners in Zuid-Holland en Utrecht. Pharos heeft daarnaast bijgedragen aan expertmeetings van het Rathenau instituut en aan een onderzoek van het AMC, Nictiz, de KNMG en de Patiëntenfederatie naar ethische aspecten rondom het gebruik van eHealth applicaties. Er zijn diverse artikelen en bijdragen over eHealth4All geschreven voor ICT&Health, Zorgvisie en Gerion en De Eerstelijns. Vanaf de lancering op 8 maart van het Nationaal eHealth Living Lab (NeLL) hebben wij ons als partner ingezet om de effectiviteit en betrouwbaarheid van eHealth toepassingen te garanderen voor iedereen. Pharos is op verzoek van het NeLL mede-trekker geweest van de werkgroep gebruikersparticipatie.
- Op de grote slotmanifestatie van de eHealthweek in de Jaarbeurs Utrecht hebben we een side-event met ruim 100 deelnemers georganiseerd over de stand van zaken in de onderbouwing van eHealth. Diverse wetenschappers waaronder Professor Niels Chavannes onderschreven de waarde van de eHealth4All strategie. In de eHealthweek zijn we daarnaast door partners gevraagd om bij te dragen aan hun activiteiten zoals aan de kick-off van de WeHealth bijeenkomst van de gemeente Utrecht, de landelijke Huisartsenconferentie op Terschelling en de uitreiking van de eerste Kijksluis in het IJsselland Ziekenhuis te Capelle aan den IJssel. Eind 2018 zijn de voorbereidingen gestart voor de tweede uitreiking van de eHealth4All Prijsvraag 'Beste app voor iedereen'. De uitvraag is gedaan via allerlei gremia en social media. Uit meer dan 20 inzendingen heeft een vakjury en een jury met taalambassadeurs van Stichting ABC een drietal genomineerden geselecteerd. De winnaar is bekendgemaakt tijdens de eHealthweek 2019.
- Pharos is partner van de Coalitie Digivaardigheden in de Zorg en trekt daarin het aandachtsgebied patiënten. In die hoedanigheid zijn presentaties verzorgd op het ECP jaarcongres en het congres

basisvaardigheden van de Koninklijke Bibliotheek. Hieraan verwant zijn bijdragen over eHealth verzorgd voor de Alliantie Gezondheidsvaardigheden.

Aanvullend resultaten:

- De Werkgroep Zorg 2025 heeft Pharos benaderd voor samenwerking. Deze werkgroep bestaat uit jonge zorgprofessionals in opleiding die zich inzetten voor kwalitatief hoogstaande en toekomstbestendige zorg. Deze werkgroep van jonge zorgprofessionals in opleiding (waar onder medisch specialisten, huisartsen en apothekers) heeft Pharos gevraagd een voorstel uit te werken om zorgverleners in hun opleiding meer toe te rusten voor het inzetten van eHealth bij laaggeletterden en mensen met minder digitale en/of gezondheidsvaardigheden.
- Met Stichting Accessibility zijn we een samenwerking aangegaan inzake de uitwerking van Europese regelgeving voor digitale toegankelijkheid.

Instrumenten voor versterking competenties en opschalingsprogramma's

- Voor het MKB zijn trainingen georganiseerd over het geschikt maken van eHealth toepassingen (ziekenhuisportalen) voor gebruik door mensen met beperkte digitale en/of gezondheidsvaardigheden.
- Het testpanel met taalambassadeurs van Stichting ABC is uitgebreid met bewonerspanels van gemeenten, vrijwilligerscentrales en welzijnsorganisaties/buurthuizen. Panelleden zijn betrokken geweest bij een groot aantal testsituaties waar onder patiëntportalen van ziekenhuizen, de PGO-keuzehulp en onderdelen van Zorgkaart Nederland van Patiëntenfederatie Nederland, een vragenlijst over orgaandonatie van het Ministerie van Algemene Zaken, de Persoonlijke Gezondheidscheck van @Niped en De Stopcoach. Taalambassadeurs hebben ook vele malen persoonlijk bijgedragen aan presentaties.
- Eind 2018 is een inventarisatie gemaakt van beschikbare zelftesten voor digitale vaardigheden.
- Samen met het Trimbos instituut en het LUMC is een start gemaakt met de doorontwikkeling van de 'Stopadvisor', een Engelse stoppen-met-roken interventie (University College London) die effectief is gebleken juist ook bij mensen met een lage sociaaleconomische status. Met een bijdrage van de Noaber Foundation is een plan opgesteld voor lokale implementatie van De Stopcoach app middels een wijkgerichte community-benadering. Er is een informatieve bijeenkomst georganiseerd voor belangstellende gemeenten. Vijf gemeenten hebben zich aangemeld voor een pilot.

Opzetten en ondersteunen van opschalingsprogramma's

- In de eHealthweek heeft Erik Gerritsen - secretaris-generaal van het ministerie van VWS - de door Pharos ontwikkelde Quickscan Digivaardigheden gelanceerd. De Quickscan is een handige checklist waarmee zorgverleners kunnen nagaan hoe het zit met de digitale vaardigheden van hun patiënten en hoe zij in hun begeleiding daarbij kunnen aansluiten.
- In een leerbijeenkomst is kennis opgehaald over coachingsvaardigheden van zorgverleners en zijn ervaringen, goede voorbeelden, kansen en uitdagingen bij de inzet en het gebruik van patiëntportalen in de praktijk gedeeld. Pharos heeft deze kennis o.a. ingezet bij een DUPP (digitaal uitwisselen tussen patiënt en professional) bijeenkomst van de NVZ.
- In samenwerking met het team van @Niped is de online Persoonlijke Gezondheidscheck (PGC) doorontwikkeld zodat deze ook geschikt is voor lager opgeleiden. Er hebben verschillende herschrijfrondes en testrondes plaatsgevonden. In co-creatie met de gebruikers zijn voorstellen gedaan voor verbetering op het gebied van begrijpelijkheid en gebruiksvriendelijkheid. In een

adviesrapport zijn deze gebundeld aangeboden aan @Niped. De PGC is onderdeel van de Health Deal Stimulering gezondheid door persoonlijke preventie via eHealth.

- Pharos is in 2018 met aanvullende financiering gestart met een traject om in verschillende ziekenhuizen mee te kijken en kennis op te halen over wat nodig is bij de ontwikkeling en implementatie van patiëntportalen die voor iedereen begrijpelijk en gebruiksvriendelijk zijn. De bevindingen zijn breed gedeeld met ziekenhuizen in samenwerking met de NVZ in het kader van het VIPP traject. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een testpanel van taalambassadeurs. Bij de testrondes is gekeken naar de ervaren toegankelijkheid, gebruiksvriendelijkheid en begrijpelijkheid van de patiëntportalen. Tevens is met medisch specialisten en verpleegkundigen besproken hoe zij het portaal in hun reguliere dagelijkse zorg bij mensen met beperkte digitale en/of gezondheidsvaardigheden kunnen inzetten.

C: Deelprogramma Gezondheidsvaardigheden en Laaggeletterdheid

Ook in 2018 is er sprake van ruime beleidsmatige en maatschappelijke aandacht voor inclusie en pluriformiteit. Vanuit het deelprogramma hebben we in 2018 onder andere een bijdrage geleverd aan de programmatekst van 'Ontwikkeling Uitkomstgerichte Zorg 2018-2022' van VWS en andere partners. Opvallend is daarnaast dat Pharos steeds vaker door wetenschappers gevonden wordt. Zij benutten de door Pharos ontwikkelde kennis en instrumenten om onderzoek in zorg en welzijn zo vorm te geven dat ook mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden kunnen participeren. Pharos wordt steeds vaker gevraagd om mee te denken over de toegankelijkheid en begrijpelijkheid van vragenlijsten en het inzetten van alternatieve onderzoeksmethoden. Dit leidt er uiteindelijk toe dat wetenschappelijke resultaten die de basis vormen voor verbetering van zorg en welzijn- inclusief zijn.

Doelstelling:

Aandacht voor gezondheidsvaardigheden en laaggeletterdheid in beleid, communicatie en uitvoering van zorg en dienstverlening is gemeengoed en professionals maken gebruik van de voor hen beschikbare materialen en instrumenten.

De beoogde resultaten genoemd in het jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van het opstellen van een plan voor de 'Pharos Academy Gezondheidsvaardigheden en laaggeletterdheid'. Zoals aangekondigd in de wijzigingsbrief jaarplan 2018 aan VWS (d.d. 16 oktober 2018) is hiervoor in de plaats de *Teach Back Monday* georganiseerd. Hieronder worden enkele highlights verder toegelicht.

- De meerjarenaanpak Gezondheidsvaardigheden staat in de steigers. Dat doen we onder andere in samenwerking met de partners in het samenwerkingsverband i.o. 'Gezondheidsvaardigheden in de curatieve zorg'. Dit samenwerkingsverband is ondersteund bij het opstellen van een gezamenlijk plan van aanpak. Resterende uren zijn ingezet voor het meedenken met diverse partners over hun vragenlijsten en onderzoeksmethoden. Zo heeft Pharos onder andere kennis ingebracht bij de ontwikkeling van vragenlijsten door de Erasmus Universiteit, ter vervanging van de CQ-index volwassenen opname, polikliniek en kinderopname. Het ging om: Outpatient Survey 2011 (92 vragen), Inpatient Questionnaire (84 vragen), National Children's Inpatient and Day Case Survey, Parent or Carer Questionnaire (51 vragen), Children's sections (53 vragen) en de Young person's questions (57 vragen).

- Ook in 2018 was Pharos coördinator van de Alliantie Gezondheidsvaardigheden. De Alliantie is gegroeid naar 90 partners en zij hebben kennis en ervaringen uitgewisseld op twee goedbezochte netwerkbijeenkomsten. De website www.gezondheidsvaardigheden.nl is volledig vernieuwd en aangevuld met nieuwe materialen en nieuwsberichten.

- Met een campagne op sociale media en het organiseren van 'Teach-back Monday' is onder professionals aandacht gevraagd voor het toepassen van *TeachBack*/terugvraagmethode. Ondersteund door een videoboodschap van minister Bruins (Medische Zorg en Sport) is breed kennis gedeeld over hoe de terugvraagmethode toegepast kan worden. Taalambassadeurs van Stichting ABC hebben hun ervaringen in het gebruik van de terugvraagmethode gedeeld. Naar aanleiding van deze campagne is de informatie op de website 3200 keer bekeken, de videoboodschap van de minister is op Twitter bijna 9.000 keer bekeken en via LinkedIn 10.000 keer bekeken.

- In opdracht van, en grotendeels gefinancierd door Nivel/ZonMw is er ter ondersteuning van de terugvraagmethode een tool en een training ontwikkeld voor zorgverleners in de curatieve zorg.

- Pharos heeft het Amerikaanse instrument PEMAT, herdoopt tot VBI (voorlichtingsbeoordelingsinstrument), breed onder de aandacht gebracht als erkend instrument waarmee organisaties hun medische informatie kunnen scoren op toegankelijkheid voor iedereen. Op verzoek van gebruikers zijn aanvullende voorbereidingen getroffen voor een digitale versie van het instrument om de gebruiker te

ondersteunen. Het door Pharos gepubliceerde artikel: *Bloopers: De zeven meest voorkomende onduidelijkheden in voorlichtingsmateriaal* is digitaal veel gelezen.

- In 2018 is gewerkt aan een raamwerk, filmscripts en de

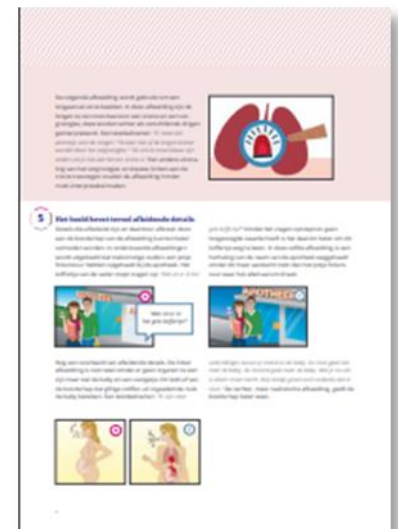
inhoud van de eerste modules voor een e-learning gezondheidsvaardigheden voor professionals in zorg en welzijn. In 2019 worden de modules verder ingevuld en volgt online plaatsing.

- De in 2017 ontwikkelde animatie 'Marian heeft een depressie' is in 2018 3.652 bekeken via het Youtube kanaal van Pharos. In 2018 is er van dit filmpje ook een versie gemaakt in het Turks en Arabisch. De animatie 'Ismail doet vreemd' heeft inmiddels 27.123 hits. We informeren met deze filmpjes Nederlanders die moeite hebben met lezen en schrijven over depressie en psychose.

Actuele zaken en beleidsadvisering

Pharos is in 2018 weer veelvuldig gevraagd om kennis om te zetten in concrete adviezen over voorlichtingsmateriaal, EHealth-toepassingen, teksten, producten en diensten. Zodat de informatie voor een grotere groep mensen vindbaar, begrijpelijk en toepasbaar is. Hieronder een selectie hieruit:

- Pharos heeft op verzoek van VWS feedback gegeven op programmaplan Uitkomstgerichte Zorg (ValueBased HealthCare) van VWS en diverse partners.
- Er is kennis ingebracht bij de Diabetes Federatie NL zodat de keuzehulp voor bloedsuikermeters begrijpelijker is voor een grotere groep.
- In opdracht van en betaald door de GGD Regio Utrecht en samen met mensen die moeite hebben met lezen en schrijven is beeld en tekst van al het voorlichtingsmateriaal over binnenmilieu, zoals schimmels en vochtproblemen, begrijpelijk gemaakt voor een grotere groep mensen.
- Pharos heeft meegedacht met het Institute for Positive Health over een eenvoudige versie van de tool 'Positieve Gezondheid' voor professionals in zorg en welzijn.
- Pharos neemt als kennispartner deel aan het Amsterdams Taalakkoord en brengt bij de zorgpartners van het taalakkoord kennis in over een gezamenlijke beeldtaal in de zorg.
- Ondertekening van Amsterdams Taalakkoord op 7 september 2018 door 23 nieuwe partners.

8. Vrouwelijke genitale verminking

Pharos is als het landelijk kenniscentrum op het thema vrouwelijke genitale verminking (VGV), zowel landelijk als internationaal, de vanzelfsprekende partij om mee samen te werken en te raadplegen als het gaat om preventie, zorg en kennis rondom VGV. Rond deze thema's trekken we in Nederland met veel betrokken organisaties op, zoals de Federatie Somalische Associaties Nederland (FSAN), GGD GHOR Nederland, JGZ, KNOV en Veilig Thuis. Met genoemde partijen hebben we onder regie van het Ministerie van VWS de Nederlandse ketenaanpak ontwikkeld waarmee we ons onderscheiden binnen Europa. Uit oogpunt van preventie blijven we deze aanpak bestendigen en monitoren.

In 2015 en 2016 was er in Nederland een verhoogde instroom van nieuwkomers, ook uit landen met hoge prevalentiecijfers voor VGV (met name Irak en Eritrea). Hiermee blijft de noodzaak actueel om alert te zijn waar het gaat om preventie van VGV en toeleiding naar zorg voor vrouwen die al besneden zijn.

In 2018 presenteerde de Nederlandse overheid de 'Aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling: Geweld hoort nergens thuis'. Het plan is opgebouwd langs drie actielijnen. In de lijn 'Specifieke groepen' worden maatregelen voor VGV benoemd waar Pharos input voor heeft geleverd. In het afgelopen jaar was er regelmatig politieke aandacht voor het thema VGV en werden Kamervragen gesteld. Pharos heeft op verzoek van VWS kennis gedeeld ter beantwoording van deze vragen.

In 2018 is het grootste deel van het tweede prevalentieonderzoek VGV uitgevoerd met aanvullende financiering van VWS. Dit onderzoek genereert geactualiseerde cijfers van hoeveel in Nederland woonachtige vrouwen besneden zijn en hoe groot het risico is dat in Nederland woonachtige meisjes besneden worden. Het onderzoek voert Pharos uit in samenwerking met drie universiteiten, FSAN en het KIT en wordt in 2019 afgerond. De wetenschappelijke begeleiding is in handen van Erasmus MC.

Meerjarendoel 1: Preventie VGV

Kennis en expertise inzetten om te stimuleren dat meisjes in Nederland geen risico meer lopen om besneden te worden.

De beoogde resultaten zoals genoemd in het jaarplan 2018 zijn behaald. Hieronder gaan we op een aantal resultaten nader in.

Borging en aanscherping van preventie:

via professionals

- In de Week tegen Kindermishandeling heeft Pharos een scholingsbijeenkomst georganiseerd voor 55 aandachtsfunctionarissen van Veilig Thuis, JGZ en KNOV. Pharos heeft hen versterkt in hun rol als aanjager en vraagbaak op het gebied van VGV binnen hun organisatie door hen te voorzien van actuele kennis, casuïstiek te bespreken en uitgebreid stil te staan bij de belangrijke rol die zij hebben in de aanpak van VGV. Door de aandachtsfunctionarissen van deze verschillende organisaties samen uit te nodigen, stimuleren we onderlinge afstemming en samenwerking tussen betrokken ketenpartners. Het handelingsprotocol VGV voor medewerkers in de juridische keten, is

tijdens deze bijeenkomst geëvalueerd. Er is toegewerkt naar een herziening van het handelingsprotocol om daarmee aan te sluiten bij de aangescherpte meldcode en het afwegingskader.

- Voor landelijke voortrekkers en regionale projectleiders VGV van GGD'en organiseerde Pharos drie landelijke overleggen rond preventie van VGV. Op onze uitnodiging zijn een extra GGD regio, Veilig Thuis, de KNOV en het NCJ aangesloten. De overleggen zijn bedoeld om te stimuleren dat de Nederlandse ketenpartners beleid en activiteiten op het gebied van VGV goed op elkaar afstemmen. Op de agenda stond onder andere de uitbreiding/bestendiging van de landenlijst en welke implicaties dit heeft voor de praktijk.
- In samenwerking met GGD GHOR Nederland zijn in de periode voorafgaand aan de zomervakantie alle JGZ organisaties voorzien van materialen ter verspreiding onder leerkrachten en ouders. Dit betrof onder andere een signaalwijzer en de verklaring tegen meisjesbesnijdenis.

via sleutelpersonen

- Naast de training voor de kerngroep sleutelpersonen is er door middel van co-creatie met FSAN gewerkt aan uitbreiding van het Werkboek sleutelpersonen dat in 2017 is opgeleverd. Door elk jaar in afstemming met FSAN en sleutelpersonen aan nieuwe thema's te werken, verbreedt de kennis van sleutelpersonen en zijn zij nog beter in staat om het gesprek met mannen en vrouwen over VGV en aanverwante thema's te voeren. Het Werkboek is tevens ingezet voor de sleutelpersonen die in het kader van het programma Gezondheid Statushouders zijn opgeleid.

via gemeenten

- Pharos heeft ingezet op borging van indicatoren op VGV binnen gangbare monitoring systemen die door gemeenten worden gebruikt om hun beleid op kindermishandeling te monitoren. Hiertoe zijn diverse gesprekken gevoerd met het Nji. Omdat in het kader van het Actieprogramma Geweld hoort Nergens Thuis is besloten om een nieuwe monitor te ontwikkelen, is Pharos aangesloten bij de expertgroep die de onderzoekscommissie adviseert over op te nemen indicatoren.
- Sinds 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor de aanpak Kindermishandeling en Huiselijk Geweld. Pharos zet in op bewustwording bij gemeenten dat de aanpak van VGV daarmee ook tot hun verantwoordelijkheid behoort. We deden dat in 2018 door middel van advies en de verspreiding van praktische materialen, waaronder een factsheet die Pharos in 2017 samen met de VNG maakte. In 2018 organiseerde Pharos in samenwerking met FSAN en GGD Haaglanden tevens een masterclass waarmee gemeenteambtenaren zijn voorzien van kennis over hun rol in de aanpak van VGV en de praktische mogelijkheden om hier vorm aan te geven.

Groter bereik van preventie

- Om een beeld te krijgen van in hoeverre er binnen Koerdische gemeenschappen in Nederland aandacht is voor VGV, heeft Pharos een literatuuronderzoek gedaan, het prevalentiecijfer onder Koerden berekend en verkennende gesprekken gevoerd met Koerdische zelforganisaties. Het is complex om heldere antwoorden op onze onderzoeksvraag te krijgen, mogelijk door het taboe wat nog op het bespreken van dit thema ligt. Dit behoeft de komende jaren nadere aandacht en daarom neemt Pharos dit op met betrokken ketenpartners zoals FSAN. Een van de opties is dat door FSAN ingezet wordt op de werving en opleiding van Koerdische sleutelpersonen.

Meerjarendoel 2: Zorg na VGV

Kennis en expertise inzetten om te stimuleren dat vrouwen in Nederland die besneden zijn de zorg ontvangen die zij nodig hebben.

De beoogde resultaten zoals genoemd in het jaarplan 2018 zijn behaald, met uitzondering van de patiëntenversie van de medische leidraad en het artikel voor huisartsen. Hieronder wordt dit toegelicht.

Ontwikkeling zorg voor vrouwen met VGV

- Pharos heeft op verzoek van GGD GHOR NL een studie gedaan naar de succes- en verbeterpunten van de door VWS gefinancierde nazorg spreekuren VGV. Betrokken sleutelpersonen van alle negen spreekuren zijn bezocht en bevraagd over hun ervaringen met de spreekuren. Daarnaast is Pharos aangesloten bij landelijke vergaderingen met projectleiders van de spreekuren, om ook vanuit de organisatiekant succes- en verbeterpunten in beeld te krijgen.

Toerusten zorgprofessionals

- In plaats van het geplande artikel voor huisartsen heeft Pharos op verzoek van de KNMG en van Comensha (Kenniscentrum Mensenhandel) een factsheet geschreven over VGV. Deze factsheet is opgenomen in de aangescherpte meldcode en het afwegingskader van de KNMG. Daarnaast is de factsheet in de Week tegen Kindermishandeling op verschillende manieren verspreid en beschikbaar gesteld via huiselijkgeweld.nl. Tevens heeft Pharos bijgedragen aan een hoofdstuk over VGV in het voorlichtingsboek 'Wijzer in de Liefde' voor professionals die met nieuwkomers werken.

Informereren vrouwen met VGV

- In 2018 hebben medische beroepsorganisaties gewerkt aan de afronding van de medische leidraad Zorg aan vrouwen met VGV (voorheen multidisciplinaire richtlijn). In de leidraad is geborgd hoe professionals dienen te handelen bij een vermoeden van een uitgevoerde VGV. In de leidraadgroep heeft Pharos belangrijke elementen vanuit het perspectief van vrouwen en sleutelpersonen ingebracht. Omdat de leidraad nog niet is geautoriseerd in 2018 kon Pharos geen patiëntenversie maken. Resterende uren zijn ingezet voor aanscherping van de leidraad door zitting te nemen in de kerngroep. Ook is op verzoek van de Beroepsvereniging van Kinderartsen bijgedragen aan de Richtlijn Zorg aan Vluchtelingenkinderen en, op verzoek van FSAN, een concepthoofdstuk geschreven over reconstructieve operaties voor het Werkboek sleutelpersonen.

Meerjarendoel 3: Kennis, informatie en advisering rondom VGV

Kennis, informatie en advies over VGV is landelijk via het Focal Point VGV toegankelijk voor iedereen die deze behoeft, in Nederland en internationaal.

De resultaten behorende bij dit meerjarendoel zijn behaald, met uitzondering van het onder de aandacht brengen van de online cursus van het Europese platform United to End FGM. Hieronder wordt toegelicht waarom en wordt vermeld welk resultaat we in plaats daarvan hebben behaald.

- Ruim 500 professionals en sleutelpersonen zijn op de hoogte gebracht van actualiteiten en (wetenschappelijke) artikelen door per kwartaal een nieuwsbrief te verspreiden. Ook zijn de Pharos webpagina's VGV geactualiseerd, opnieuw ingericht en gemigreerd naar de nieuwe Pharos website. Tevens is de webpagina over VGV op www.huisarts-migrant.nl herzien.
- Pharos heeft veelvuldig advies gegeven over casuïstiek van met name medewerkers Veilig Thuis, JGZ en Jeugdbescherming. Een aantal ingediende casussen is bewerkt tot leermateriaal zodat deze

voor een breder publiek beschikbaar worden. Ook is een bijdrage geleverd aan een onderzoeksaanvraag van de Universiteit van Humanistiek en het VUMC over de dilemma's die huisartsen ervaren wanneer zij geconfronteerd worden met schadelijke traditionele praktijken. Ten slotte heeft Pharos meerdere gemeenten en regionale projectleiders geadviseerd over activiteiten en beleid gericht op VGV.

- Zoals elk jaar heeft Pharos in samenwerking met het platform 6/2 bijgedragen aan de organisatie van Zero Tolerance Day 2018. Pharos heeft tijdens deze bijeenkomst de juridische aspecten in de aanpak van VGV geagendeerd en benoemd hoe belangrijk het is om hierin oog te hebben voor het belang van het kind. Ook startte in 2018 de voorbereiding van Zero Tolerance Day 2019.
- In 2018 is intensief samengewerkt met het Europese netwerk End FGM EU. Zo heeft Pharos actief deelgenomen aan verschillende bijeenkomsten en werkgroepen van het platform. Pharos schreef als deelnemer aan de onderzoekswerkgroep mee aan de Europese onderzoeksagenda voor VGV. Ook is Pharos samen met FSAN en End FGM auteur van de specifieke schaduwrapportage van Nederlandse NGO's over VGV in het kader van de naleving van het Verdrag van Istanbul. Dit betreffen extra activiteiten ten opzichte van het jaarplan.
- In plaats van het onder de aandacht brengen van de online cursus van het Europese platform United to End FGM heeft Pharos op verzoek van GGD GHOR de bestaande en verouderde elearning voor JGZ medewerkers geëvalueerd aangezien deze meer toepasbaar is op de Nederlandse situatie. We deden dit door een focusgroep en interviews te organiseren met medewerkers van de JGZ. Samen met hen hebben we verbeterpunten geformuleerd voor de aanpassing van de elearning. Deze elearning wordt door alle nieuwe medewerkers van de JGZ doorlopen.

9. Samenwerking RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) en thema-instituten

Kennisuitwisseling en het samen optrekken van kenniscentra is meer dan ooit een 'must', willen we stappen zetten in het terugdringen van complexe vraagstukken als gezondheidsverschillen. Dit vraagt immers bij uitstek om een integrale samenhangende aanpak waarbij naast leefstijl ook aandacht is voor achterliggende problemen als armoede, schulden, schooluitval, eenzaamheid of laaggeletterdheid. Thema-instituten en het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL) hebben de laatste jaren stevig geïnvesteerd in het over afzonderlijke expertisedomeinen heen kijken. Dat gebeurt binnen de werkgroepen van het Landelijk Overleg Thema-instituten (LOT) en in andere relevante netwerkverbanden en initiatieven zoals Alles is Gezondheid. De vraag vanuit de dagelijkse lokale praktijk is daarbij steeds leidend. Daarom is er ook veel afstemming en overleg met het stimuleringsprogramma Gezond in... .

Op initiatief van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) wordt relevante informatie over lokaal gezondheidsbeleid op één plek samengebracht in een toolkit. Nu is die informatie (ook over leefstijlthema's) nog op veel plekken en versnipperd beschikbaar. Pharos, GGD GHOR Nederland en het RIVM werken mee aan dit gestructureerde overzicht, gekoppeld aan lokale gezondheidsdata (zoals die onder andere te vinden is op www.waarstaatjegemeente.nl). Er worden verbindingen gemaakt met de Handreiking Gezonde Gemeente van het RIVM en het Gezond in... platform www.gezondin.nu. De toolkit gaat gemeenten helpen om in de beleidscyclus tot lokale gezondheidsnota's te komen.

Inzet generieke taken CGL

Het CGL vraagt jaarlijks een generieke inzet op een aantal taken en projecten. Hierbij wordt een verbinding gelegd met het gezamenlijk werkplan van de thema-instituten (LOT). De inzet richt zich op een drietal activiteiten (werkgroepen): Terugdringen SEGV en ondersteuning gemeenten, Werkzame Elementen en Gezonde Jeugd.

SEGV en samenwerking in ondersteuning gemeenten

Pharos trekt zelf de werkgroep 'SEGV en gemeenten' waarin de thema-instituten en het CGL hun expertise bundelen opdat gemeenten die in samenhang kunnen benutten bij hun integrale aanpak van gezondheidsverschillen. Zie verder onder het kopje Samenwerking met thema-instituten.

Werkzame elementen van interventies

Pharos heeft ook afgelopen jaar deelgenomen aan de werkgroep 'Werkzame Elementen' waarvan RIVM CGL trekker is. Pharos heeft in 2018 het kennisdossier 'Gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen | Wat maakt het verschil?' ontwikkeld. De checklist toegankelijke informatie bij voorlichting en eHealth toepassingen is hierin opgenomen. De publicatie is gebaseerd op een scoping review van beschikbare wetenschappelijke kennis en diepte-interviews met interventie-ontwikkelaars en -uitvoerders. De

publicatie en de review (onderbouwing) zijn breed verspreid via de social media kanalen en de nieuwsbrief van Pharos. Tevens staat de publicatie op de webpagina Werkzame Elementen van het CGL.

Inzet thema specifieke taken

Kwaliteit

Pharos stimuleert en adviseert thema-instituten bij het geschikt maken van (kansrijke) interventies voor gebruik bij lage ses groepen en migranten.
De resultaten zijn behaald conform afspraken in het jaarplan.

Online communicatie, Loketgezondleven.nl en Handreiking Gezonde Gemeente

De resultaten zijn behaald conform afspraken in het jaarplan.

Samenwerking met thema-instituten

Pharos is één van de partners in het Landelijk Overleg Thema-instituten. De samenwerking binnen het LOT is gericht op twee inhoudelijke meerjarendoelen: lage ses inwoners hebben in 2030 extra gezonde levensjaren en iedereen die in 2017 of daarna wordt geboren, behoort tot de gezonde generatie. Daartoe zijn twee afzonderlijke werkgroepen ingesteld.

Werkgroep terugdringen SEGV en ondersteuning gemeenten

Eén van de concrete aangrijpingspunten is het zorgen dat de kansrijke interventies in de CGL database worden aangepast voor gebruik bij lage ses groepen. Hoe bereik je die goed en wat zijn werkzame elementen die de interventies effectief maken voor achterstandsgroepen? Afspraak is dat doorontwikkeling altijd in samenspraak met de doelgroep gebeurt (co-creatie).

Er is een meerjarenperspectief opgesteld waarbij de werkgroep afstemt met het stimuleringsprogramma Gezond in... om aansluiting te vinden bij vraag en context van gemeenten. Zo is er veel aandacht voor achterliggende problematiek. Zaken als armoede, schulden of eenzaamheid maken het namelijk moeilijk om ongezond gedrag te veranderen. Beschreven is hoe thema-instituten daar bij de ontwikkeling van interventies rekening mee kunnen houden.

In 2018 zijn extra inspanningen gedaan op het monitoren van aangepaste interventies. Elk thema-instituut kiest een interventie die in een gemeente op wijkniveau wordt gevolgd en geëvalueerd. Daarbij wordt gekeken naar de indicatoren 'bereik lage ses' en 'tevredenheid onder gebruikersgroepen en professionals'. Op deze manier is beter in beeld hoe interventies aansluiten bij de lokale vraag. Rutgers, Kenniscentrum Sport en Trimbos hebben de monitor afgerond. De andere instituten volgen in 2019. RIVM gaat de bevindingen analyseren.

Eind 2018 is gestart met het actualiseren van de Handreiking Gezonde Gemeente. De thema-instituten hebben besloten daar extra uren voor in te zetten. De behoefte om te actualiseren is mede ingegeven door de wens dat er meer aandacht moet zijn voor integrale of gecombineerde aanpakken. Als eerste is gekozen voor een themadeel armoede en gezondheid.

Ook dit jaar zijn weer expertsessies georganiseerd voor medewerkers van de thema-instituten: over het bereiken en betrekken van lage ses groepen en een workshop over het geschikt maken van online en offline materialen voor gebruik bij laaggeletterden en mensen met beperkte digitale en/of gezondheidsvaardigheden. Een werkbezoek aan de gemeente Amsterdam om kennis en ervaringen te

delen in het kader van de Amsterdamse Aanpak Gezond Gewicht is voorbereid in 2018 en uitgevoerd begin 2019.

Werkgroep jeugd

Pharos participeert in deze werkgroep die wordt voorgezeten door Trimbos-instituut. De werkgroep wil meer samenhang brengen in de bevordering van een gezonde en veilige leefstijl van de jeugd en in de ondersteuning daarbij van de JGZ en het onderwijs. Onze bijdrage richt zich in het bijzonder op scholen waar extra aandacht hard nodig is zoals op scholen in achterstandswijken en het speciaal onderwijs. Het thema ouderbetrokkenheid is voor Pharos een belangrijk aandachtspunt.

Afgelopen jaar heeft Pharos in opdracht van de Gezonde School veel inzet gepleegd op het thema Welbevinden. Er is content aangeleverd voor de nieuwe website voor het voortgezet onderwijs, er is een masterclass georganiseerd voor Gezonde School adviseurs en er is een workshop gegeven op het landelijke Gezonde School congres. Samen met het Trimbos-instituut is veel tijd gestoken in het leiden van 12 thematafels Welbevinden, verspreid over het land voor Gezonde School coördinatoren.

Pharos en SOA-AIDS hebben namens de LOT partners samen met Gezonde School in een werkgroep deskundigheidsbevordering een totaalplan gemaakt voor de komende jaren, waarbij ook gesproken is over de ontwikkeling van een nieuwe e-learning module voor JGZ professionals, naar analogie van de in 2017 ontwikkelde e-learning 'Praten met adolescenten (15-16 jarigen) over leefstijl'. Deze nieuwe e-learning zal in 2019 ontwikkeld worden, in overleg met de Gezonde School.

Verder zijn updates gemaakt van de leefstijlbrede (12- en 12+) toolboxes.

Pharos is vanaf de start partner geweest in het project 'Gezonde Kinderopvang'. In 2018 heeft Pharos het thema laaggeletterdheid in tweedaagse trainingen voor leidinggevenden in de kinderopvang vormgegeven. Er zijn ruim 20 trainingen gegeven waarvan een aantal ook aan ROC docenten.

Pharos neemt namens de LOT partners deel aan de Erkenningscommissie Jeugdinterventies en heeft in die hoedanigheid tien interventies beoordeeld.

Samenwerkingspartners

Voedingscentrum, Trimbos, SOA Aids, Rutgers WPF, NISB, VeiligheidNI, NCJ, CGL. RIVM Centrum Gezond Leven

10. Kennis en informatieoverdracht

Ook in 2018 was de kernopdracht voor PR en communicatie om onze kennis op niveau en up-to-date te houden, goed in te zetten, te laten landen en het gebruik van relevante kennis en informatie te optimaliseren. We hebben proactief ingezet om de vindbaarheid, toegankelijkheid en het delen van de kennis en informatie te vergroten. We waren actief zichtbaar in relevante landelijke, regionale en lokale (kennis)netwerken en verstevigden de band met samenwerkingspartners.

Digitale kennisuitwisseling en kennisoverdracht

Pharos zorgt voor actuele kennis en inzichten op onze corporate website www.pharos.nl en negen themasites: www.huisarts-migrant.nl, www.aandeslag.info, www.gezondheidsvaardigheden.nl, www.lampion.nl; www.begrijpjelichaam.nl; www.gezondinnederland.info; www.casussen-uit-achterstandswijken.nl; digitaal platform www.Gezondin.nu en het Leerplatform www.pharosleerplatform.nl.

Eind 2018 is de nieuwe website pharos.nl live gegaan, wat bijdraagt aan de vindbaarheid, toegankelijkheid en toepassing van onze kennis. Periodiek zijn vijf verschillende digitale nieuwsbrieven verstuurd. Daarnaast deelden we via pharos.nl activiteiten en kennis die we hebben ontwikkeld samen met RIVM Centrum Gezond Leven (RIVM CGL) en de Gezonde School.

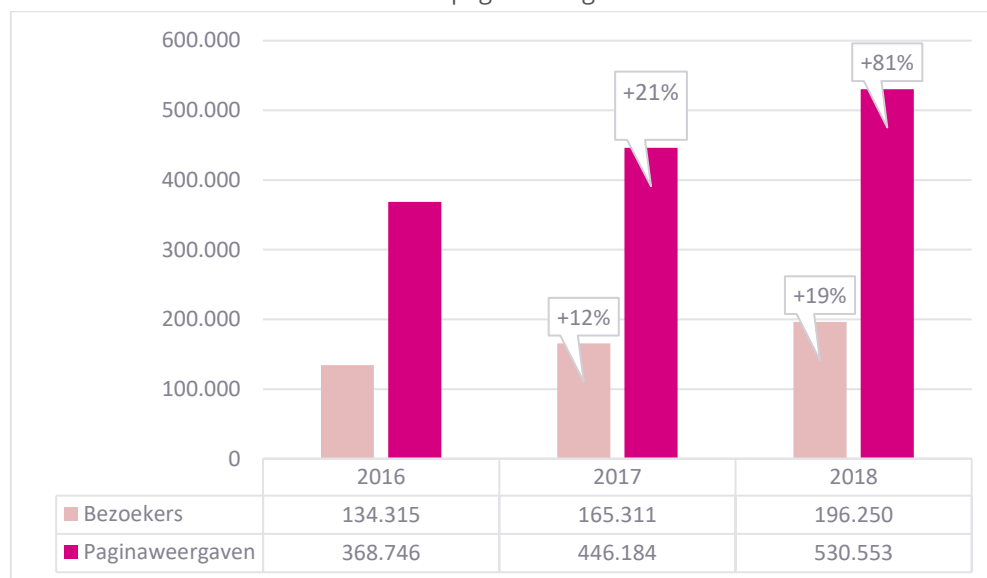
Resultaten sociale media kanalen

Groei online bereik 2017-2018

Kanaal	Aantal 2018	2016/2017	2017/2018
LinkedIn	6.148 volgers	↑ 60%	↑ 100%
Twitter	3.580 volgers	↑ 18%	↑ 15%
	816.455 weergaven	↑ 40%	↑ 99%
Facebook	1.154 volgers	↑ 113%	↑ 74%
YouTube	50.300 weergaven	↑ 174%	↑ 100%
	242 abonnees	↑ 135%	↑ 181%

Groei bezoekers en paginaweergaven Pharos.nl 2016-2018

In 2018: 196.250 bezoekers en 530.553 paginaweergaven

Nieuwsbrief

Aantal abonnees

Pharos corporate	4.096
Alliantie Gezondheidsvaardigheden	902
Gezond in...	886
Meisjesbesnijdenis	671
Huisarts-migrant	412

De abonnees op onze corporate nieuwsbrief komen uit de volgende beroepsgroepen:

Zorg en preventie:	41%
Bestuur, beleid, advies	24%
MW, opvang, begeleiding	20%
Onderwijs	10%

Highlights social media 2018

Pharos
 Gepubliceerd door Francis Meijners [?] · 18 mei 2018 ·

Nieuw: Marian heeft een depressie | Wat kan ze doen?

Dit beeldverhaal is ontwikkeld in het Nederlands, Turks en Arabisch. Speciaal voor professionals, ter ondersteuning bij het geven van eenvoudige uitleg over depressie. Een handig hulpmiddel als je werkt in de geestelijke gezondheidszorg of het sociaal domein.

Het beeldverhaal is te vinden op ons YouTube kanaal: <http://bit.ly/PharosYouTube> ... Meer weergeven

Marian heeft een depressie | Wat kan ze doen?

05:14

Genereer meer vind-ik-leuks, opmerkingen en deelacties

Promoot dit bericht voor € 18 om maximaal 14.000 mensen te bereiken.

6.091
 Bereikte mensen

1.140
 Betrokkenheidsacties

Bericht promoten

Prestaties van je bericht

6.091 Bereikte personen

2.676 Videoweergaven van 3 seconden

153 Reacties, opmerkingen en deelacties

76 Leuk	28 Op bericht	48 Op deelacties
7 Geweldig	1 Op bericht	6 Op deelacties
1 Grappig	1 Op bericht	0 Op deelacties
1 Verdrietig	0 Op bericht	1 Op deelacties
38 Opmerkingen	6 Op bericht	32 Op gedeeld bericht
30 Gedeeld	27 Van bericht	3 Op gedeeld bericht

987 Klikken op berichten

123 Klikken om af te spelen	35 Klikken op link	829 Overige klikken
--------------------------------	-----------------------	------------------------

Pharos
 @PharosKennis

Iemand die laaggeletterd is, heeft niet alleen moeite met lezen en schrijven, maar mist soms ook basiskennis van het menselijk lichaam. Ga er als zorgverlener niet van uit dat je patiënt die kennis heeft. Deze eenvoudige voorlichting kan helpen. #WvdA18 begrijpelichaam.nl

18:32 - 7 sep. 2018

48 retweets 30 vind-ik-leuks

Pharos
 @PharosKennis

Doe je ook mee met #teachbackmonday? Onze minister voor medische zorg en sport, Bruno Bruins legt in zijn eigen woorden uit hoe de teach-backmethode werkt. Bedankt @MinVWS

Zie ook: pharos.nl/nl/kenniscentr ...

2.336 keer bekeken

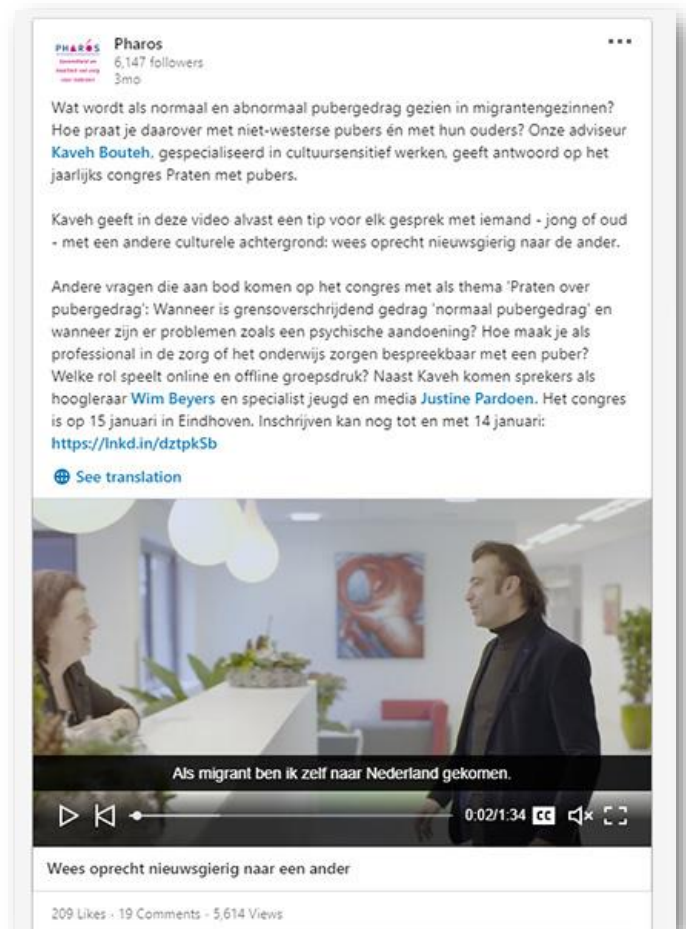
0:10 / 1:32

07:56 - 4 jun. 2018

25 retweets 25 vind-ik-leuks

PR en communicatie

PR en communicatie zijn onmisbaar bij het delen van kennis en het informeren, betrekken, inspireren en binden van partijen waar we mee samenwerken in programma's en projecten. De uitwisseling en overdracht van onze kennis vond plaats via een breed palet aan kanalen van Pharos of de partners waar we mee samenwerken: websites, social media, digitale platforms, e-learnings, social media en nieuwsbrieven. We deelden onze kennis bij debatten, workshops, symposia en congressen. We maakten publicaties, artikelen, factsheets, (eenvoudig) voorlichtingsmateriaal, video's, beeldverhalen, handreikingen, kennisdocs, nieuwsberichten en blogs. Zo hebben we continu gebouwd aan een groter en relevanter bereik bij onze doelgroepen. We werken altijd in cocreatie met de profijtgroep: mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen. We betrekken ze bij ontwikkeling en het testen van informatie en voorlichtingsmaterialen. We stimuleerden en faciliteerden partners om sleutelpersonen in te zetten. We werkten in programma's en projecten vaak nauw samen met lokale organisaties. Onze brede samenwerking met partners en de lokale aanwezigheid vergroot het bereik van ons aanbod.

Persvoorlichting en woordvoering

We voerden een actief persbeleid en werkten continu aan het verstevigen van de relatie met zowel vakmedia als publieksmedia. We leverden kennis en informatie ter voorbereiding van artikelen, nieuwsitems en interviews in verschillende (digitale) media. De actieve aanpak heeft in 2018 geleid tot een intensivering van persvragen en meer zichtbaarheid van de Pharos-thema's in de media. Met als resultaat bijvoorbeeld een uitzending van Zembla over de praktijk van de achterstandsdokter, een interview in Argos over gezinshereniging, artikelen in ICT&Health over eHealth4all, een interview in de Volkskrant over getraumatiseerde Syriërs, een interview over gezondheidsverschillen in Trouw en een interview in SKIPR en in Sprank over het preventieakkoord over participatie van vluchtelingen. Meer over Pharos in de media is beschreven bij de meerjarenprogramma's in dit verslag.

Informatie en Advieslijn

Bij Pharos komen dagelijks vragen binnen van professionals en andere partijen die te maken hebben met de preventie, zorg en ondersteuning van de gezondheid van mensen met een lage sociaaleconomische status, migranten en vluchtelingen. Deze vragen bereiken ons via de telefoon, het webformulier en de mail.

In 2018 zijn er 738 vragen gesteld. Deze hadden betrekking op de volgende thema's:

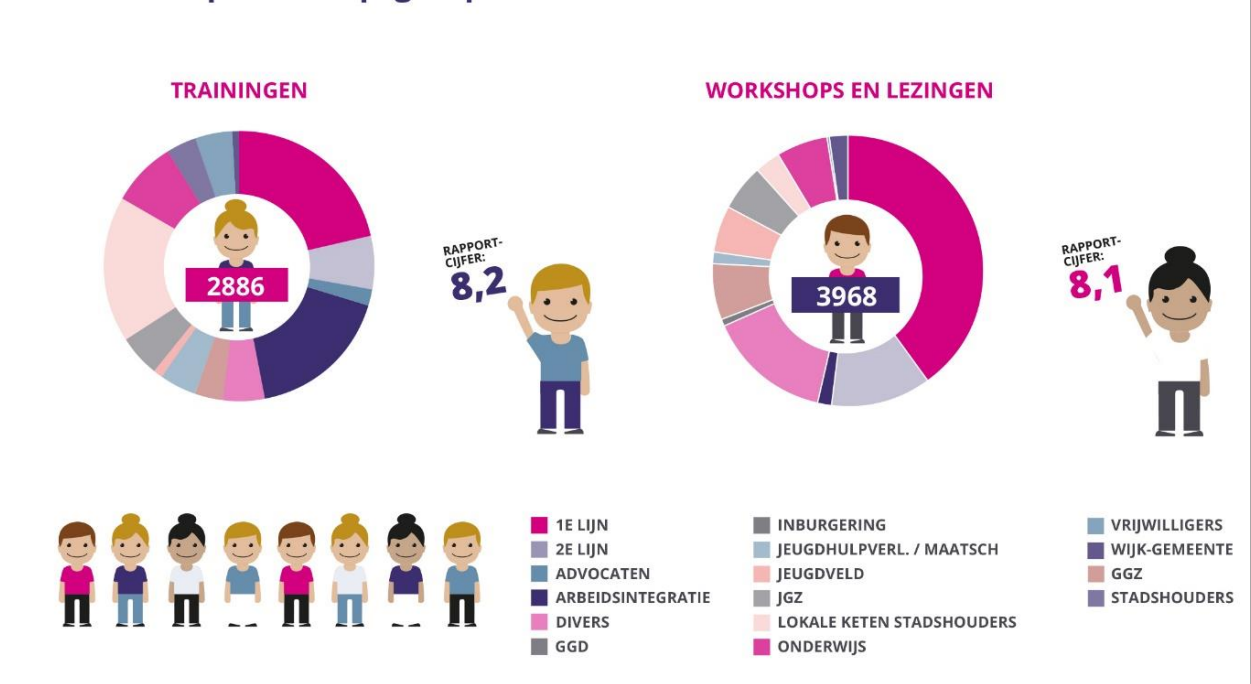
- Mogelijkheden tot het checken van foldermateriaal voor laaggeletterden

- Mogelijkheden tot het checken van bewegwijzering afgestemd op laaggeletterden voor bv. medische centra, ziekenhuizen of fysiotherapeuten
- Mogelijkheden tot vergoeding van tolken in de tweede lijn of na het eerste half jaar dat vluchtelingen in de gemeente wonen maar de taal nog niet voldoende machtig zijn
- Mogelijkheden tot testen bij mensen die de taal niet (voldoende) spreken en waarbij een vermoeden is van laaggeletterdheid of een laag IQ
- Opvoedondersteuning (kinderen die spagaat ervaren tussen school/vrienden en thuis)
- Bespreken van lastige onderwerpen waaronder (vermoedens van) kindermishandeling met ouders met een andere culturele achtergrond
- Oudere vluchtelingen of migranten waarbij de zorg niet aansluit op de behoefte vanuit de cultuur
- Problematiek n.a.v. gezinshereniging
- Sociale kaart GGZ hulp voor vluchtelingen met trauma

Training en Scholing

In 2018 is een brede groep professionals en vrijwilligers werkzaam in de gezondheidszorg, dienstverlening, onderwijs en bij gemeenten, patiënten- en cliëntenorganisaties en andere opdrachtgevers getraind. Ook zijn veel workshops, lezingen en gastlessen uitgevoerd. In de uitgevoerde bijscholingen wordt aangesloten bij professionele richtlijnen en standaarden van beroepsgroepen. Een deel van het aanbod is door beroepsverenigingen geaccrediteerd. Naast de directe vragen van opdrachtgevers zijn ook scholingen en trainingen uitgevoerd in samenhang van de verschillende programma's. De thema's waarmee Pharos zich bezighoudt zien we ook terug in uitvoeringen; cultuursensitief werken rond zorg, ziekte en verzuim, het werken met statushouders in de gemeente en specifieke thema's als palliatieve zorg of dementie bij mensen met een migratieachtergrond. De uitvoeringen zijn over het hele land uitgevoerd.

Deelnemers per beroepsgroep

In de trainingen wordt informatie aangereikt en worden vaardigheden geoefend. Daarnaast biedt een training gelegenheid om praktijkervaringen en knelpunten te delen en te leren van elkaars ervaringen. Of om de samenwerking in een lokaal netwerk te versterken. Dit laatste speelt met name een rol voor trainingen waarin het gaat om de (zorg)keten rond de statushouders in de gemeente. In deze trainingen nemen verschillende disciplines en vrijwilligers uit het lokale netwerk deel.

Bovenstaande illustratie geeft een beeld van het aantal deelnemers aan uitgevoerde trainingen en workshops, inclusief de waardering die deelnemers hieraan gaven. Ook de verschillende beroepsgroepen die zijn bereikt zijn weergegeven. Er is een groei te zien van het aantal uitvoeringen.

In onderstaand overzicht is een aantal trainingen uitgelicht om te illustreren met welk aanbod professionals worden ondersteund om over voldoende kennis en vaardigheden te beschikken om mensen met een lage sociaaleconomische status en migranten kwalitatief goede en effectieve zorg te bieden. In het overzicht staan de meest uitgevoerde trainingen en/of trainingen met de meeste deelnemers.

	Toplist uitgevoerde trainingen	Duur	Aantal 2018	Deel- nemers	Waar- dering	Quote deelnemer
1	Interculturele ziektebeleving	1 dag	53	648	8,2	Arbeidsadviseur: Meer kennis gekregen hoe er in andere culturen naar ziekte wordt gekeken. Ik wil nog meer oefenen en verdiepen op de gespreksvoering.
2	Effectief communiceren met laaggeletterden	1 dagdeel	46	623	8,1	POH-er: Ben me meer bewust. Veel voorbeelden van manier van verwoorden door terug te vragen, zonder dat het betuttelend klinkt.
3	Psychische gezondheid en participatie statushouders	1 dagdeel	15	208	7,7	Klantmanager Werk en Inkomen: De inbreng van de sleutelpersoon was heel waardevol.
4	Werken met statushouders in de gemeente/ keten	1 dagdeel	13	237	7,9	Gezinsbegeleider binnen project: Heb veel aan de uitleg over verschillen tussen Nederland en Syrië, wat betreft opvoeding en sociale kaart. Geoefend met manieren om mensen indirect aan te spreken over gevoelige onderwerpen.
5	Vluchtelingen-leerlingen in het onderwijs (inclusief trainingen over lesmethoden)	1 dag of dagdeel	13	239	8,3	Mentor ISK: Bewustwording dat 'trauma' niet altijd door kinderen zo ervaren wordt. Goed moment voor uitwisseling met collega's over onze aanpak en regels. Bevestiging dat we op de goede weg zijn.

Over de ondersteuning van gemeenten, zorgorganisaties en professionals bij de lokale aanpak van gezondheidsachterstanden vindt u meer informatie in hoofdstuk XXX Stimuleringsprogramma Lokale aanpak gezondheidsverschillen.

Over de samenwerking met beroepsorganisaties, koepelorganisaties en opleidingen wordt in andere hoofdstukken geschreven.

11. Sociaal Jaarverslag

Pharos zet zich in voor een belangrijke maatschappelijke opgave: gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen. Belangrijke voorwaarde om hieraan te kunnen bijdragen is dat het personeelsbestand op orde is. Strategische personeelsplanning speelt hier een grote rol in. Niet alleen heeft Pharos veel aandacht besteed aan het verwerven van deskundig personeel, ook heeft zij in 2018 de focus gelegd op de ontwikkeling van medewerkers en het aanvullen van nieuwe kennis. Binnen het HR-beleid is ruimte voor (individuele) opleidingen, cursussen, trainingen en coachingstrajecten. Deze worden daar waar de behoefte ligt ingezet. Ook biedt Pharos ruime mogelijkheden voor stageplaatsen. Dit heeft een dubbele werking: stagiaires kunnen hun opdracht uitvoeren binnen een professionele organisatie, waarin zij op een professionele manier begeleid worden. Pharos krijgt op deze manier inzage in de nieuwste ontwikkelingen op het vakgebied.

Ondersteunend zijn ook de in 2018 nieuw opgestelde functiebeschrijvingen van de inhoudelijke afdelingen van Pharos. Hierdoor kunnen wij met medewerkers goed in gesprek over verwachtingen, ontwikkeling, groei en competenties en blijft Pharos voorbereid op de ontwikkelingen in de markt.

Een ander belangrijk aandachtspunt betrof arbozaken. Met de nieuwe arbowet die per 1 juli 2018 in is gegaan, zijn de afspraken met de arbodienst herijkt. Het gezondheidsbeleid is herschreven en voldoet hiermee aan de nieuwe wet- en regelgeving en de steeds toenemende flexibiliteit van de organisatie. Tevens heeft in 2018 een Periodiek Medisch Onderzoek plaatsgevonden.

Het nieuwe personeelsinformatiesysteem, Afas, is in 2018 geïmplementeerd. Na enige opstartproblemen heeft dit de administratieve kant van HR overzichtelijker gemaakt en zijn processen geoptimaliseerd.

In het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen blijft Pharos belang hechten aan het bieden van kansen op de arbeidsmarkt. Voor het project Gezond In Nederland maakt Pharos gebruik van de kennis en kunde van vluchtelingen. Deze kunnen de opgedane ervaring bij Pharos gebruiken in hun zoektocht naar een nieuwe arbeidsbetrekking. Ook biedt Pharos al jaren plekken voor (jonge) mensen die werkervaring willen opdoen in het vakgebied, zodat hun kansen op de arbeidsmarkt vergroot worden.

Daarnaast heeft Pharos een fietsplan geïntroduceerd. Hierdoor worden medewerkers gestimuleerd om meer de fiets te nemen voor woon-werkverkeer.

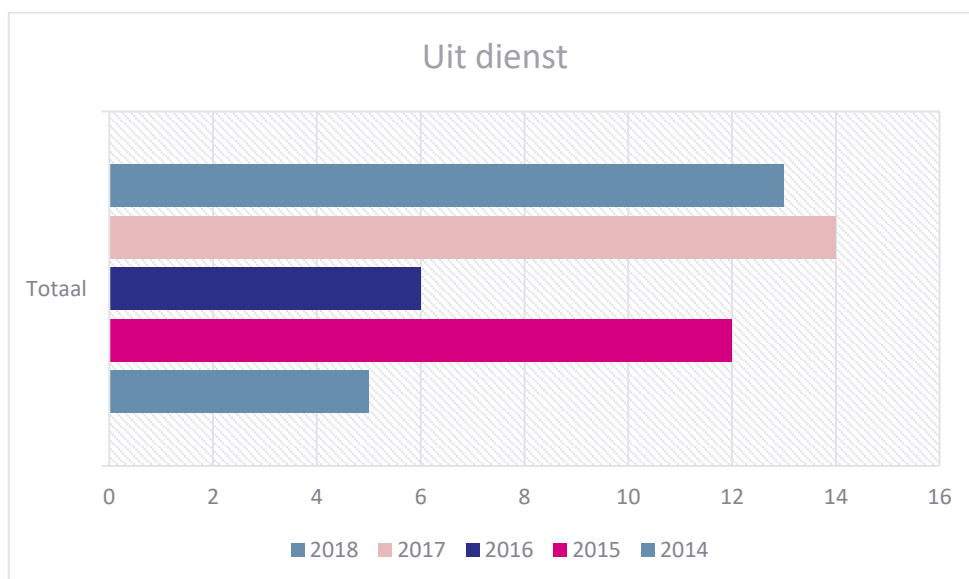
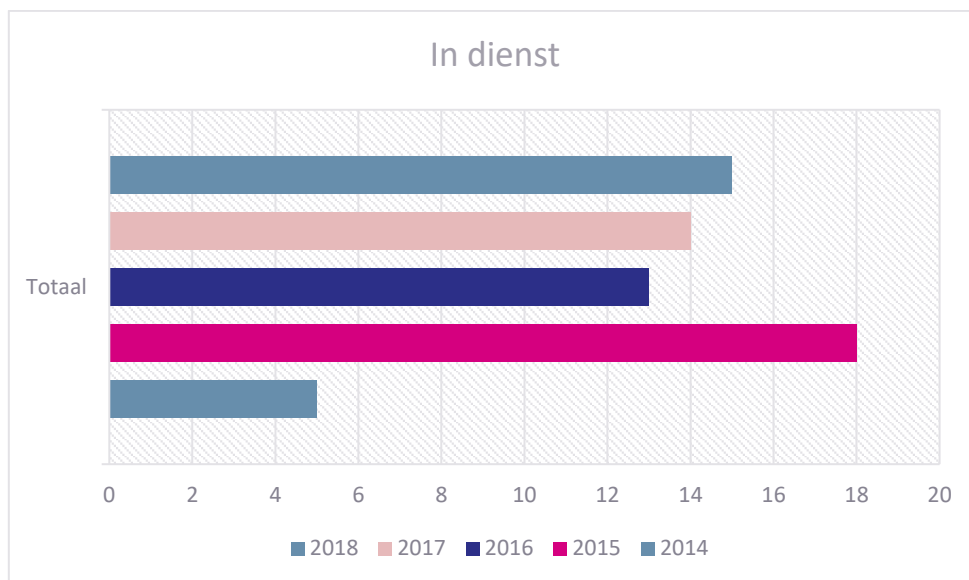
Aantal medewerkers in dienst bij Pharos op 31 december 2018: 70

De ingezette groei van het aantal medewerkers heeft doorgezet. Vanwege een groot aantal tijdelijke projecten, heeft Pharos ingezet op flexibiliteit. Naast ZZP'ers biedt Pharos ook ruimte voor tijdelijke medewerkers.

	2014	2015	2016	2017	2018
Aantal medewerkers	50	55	63	66	70

Verloop

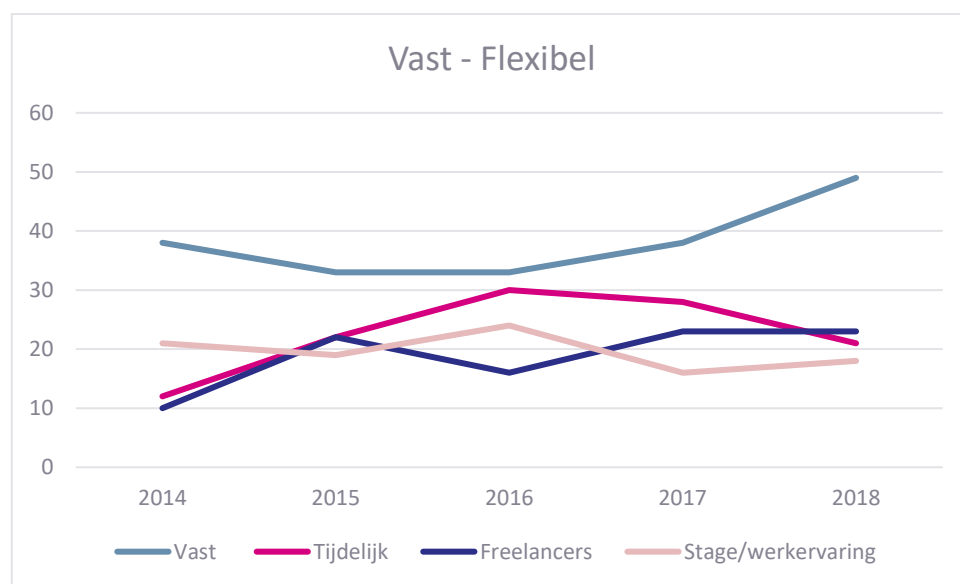
In totaal is het medewerkersbestand met ruim 21% vernieuwd. Het verloop in 2018 was 18,5%. Dit verloop was deels door afloop van tijdelijke contracten en deels doordat medewerkers met een langdurig contract een andere stap in hun carrière wilden zetten.

Vaste en tijdelijke contracten

Eind 2018 hadden 49 medewerkers een vast contract, tegenover 21 medewerkers met een tijdelijke aanstelling. Voor projecten werkt Pharos met een aantal ZZP'ers die worden ingezet naar hun benodigde kennis en ervaring. Voor trainingen werkt Pharos samen met een pool van externe trainers en trainingsacteurs die regelmatig worden ingezet.

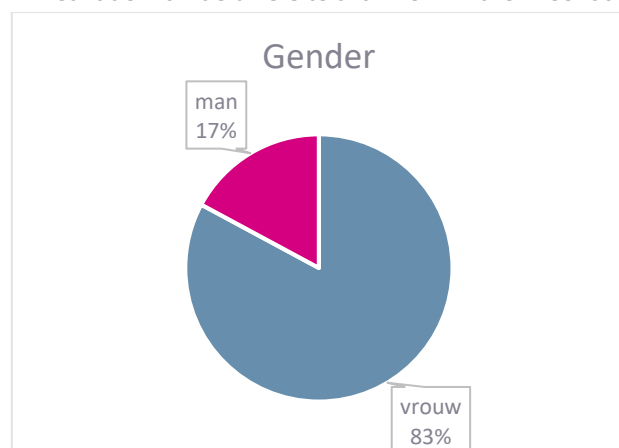
In de grafiek wordt het aantal freelancers vermeld dat een opdracht in een betreffend jaar heeft uitgevoerd, niet het aantal opdrachten waarvoor deze freelancers waren ingezet.

Gender

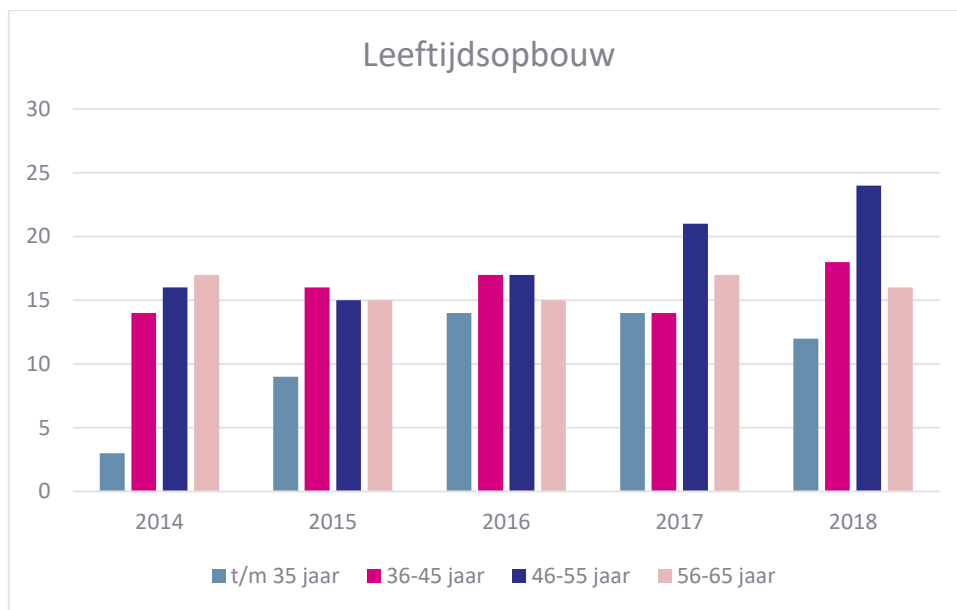
Op 31 december 2018 bestond het personeelsbestand voor 83% uit vrouwen en voor 17% uit mannen. In 2017 waren deze percentages respectievelijk 80% en 20%. In de onderstaande tabel zijn de functies verdeeld naar man / vrouw.

In het kader van de diversiteit zal hier in 2019 meer aandacht aan worden besteed.

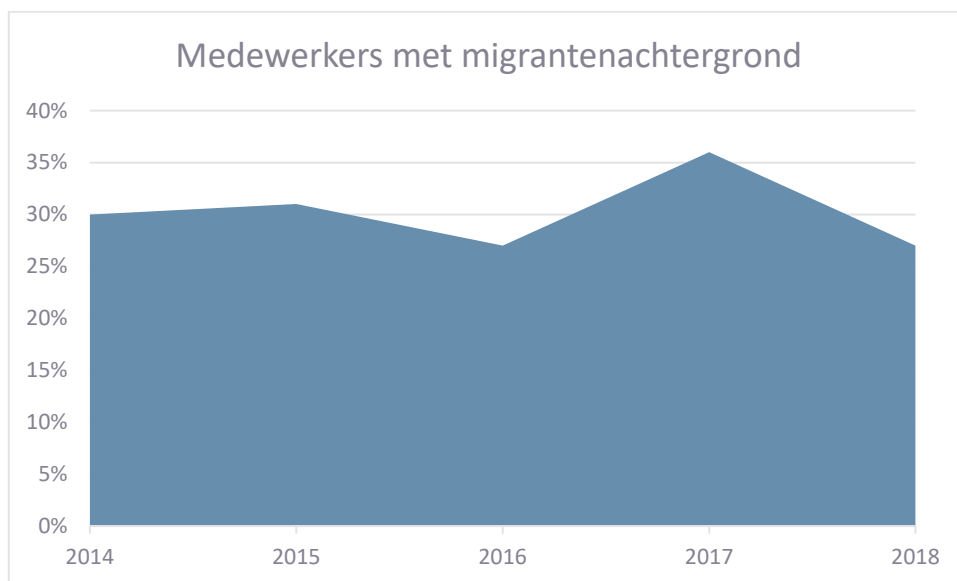
Leeftijdsopbouw

Op 31 december 2018 was 57% van het personeel ouder dan 45 jaar en 17% 35 jaar of jonger. In 2017 was dit respectievelijk 57% en 21%.

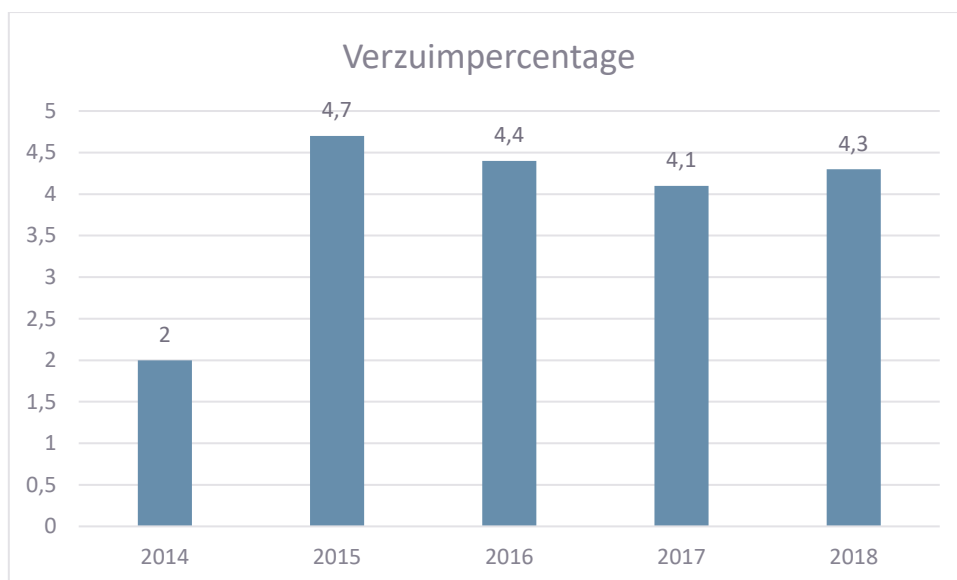
Herkomst van medewerkers

Het percentage medewerkers met een migrantenachtergrond binnen Pharos per 31 december 2018 kwam uit op 27%. Eind 2017 was dit 36%.

Ziekteverzuim

Het gemiddelde ziekteverzuim lag op 4.3%. Het streefpercentage was 4%. Pharos had te maken met een relatief hoog aantal mensen met langdurig verzuim, hierdoor is het percentage iets gestegen. Er is ingezet op intensieve begeleiding. Het gemiddelde ziekteverzuimpercentage is lager dan de gemiddelde verzuimcijfers van de Gezondheids- en welzijnszorg (6,23%, 2018, cijfers GGZ). De meldingsfrequentie over 2018 kwam uit op 1,19.

12. Bestuursorganen Pharos

Pharos wordt bestuurd door de directeur - bestuurder onder toezicht van een Raad van Toezicht. In 2018 was mevrouw drs. P. Heijdenrijk directeur-bestuurder.

Haar nevenfuncties:

- Lid Programmacommissie Actieprogramma landelijke initiatieven voor mensen met Verward Gedrag van ZonMw
- Bestuurslid NPHF, Federatie voor Gezondheid
- Voorzitter Landelijk Overleg Thema instituten (LOT) (per 12 februari 2019)
- Lid adviesraad van Sarphati Amsterdam, een wetenschappelijk onderzoeksinstituut dat zich vooral richt op het onderzoeken van leefstijl-gerelateerde aandoeningen als (ernstig) overgewicht, diabetes en hart- en vaatziekten (per 1 januari 2019)

Raad van Toezicht

De samenstelling van de Raad van Toezicht was in 2018 als volgt:

- Mevrouw drs. F. Nasrullah, voorzitter
- De heer A. de Jonge, MSM (tot april 2018)
- De heer ir. W.E. ten Kate (tot mei 2018)
- De heer dr. O. de Zwart MPH (tot december 2018)
- Mevrouw mr. I.I. Kooy- Veenstra
- Mevrouw dr. A.W.M. Kramer
- Mevrouw drs. N. Ünlü
- De heer drs. J. Heuvelink (vanaf september 2018)
- Mevrouw drs. A. Jonkers (vanaf september 2018)
- Mevrouw ir. H. Linden (vanaf 1 januari 2019)

(Neven)functies Raad van Toezicht

Mevrouw drs. F. Nasrullah, voorzitter

- Bestuurder Youké, organisatie van specialistische jeugdzorg (tot 1 oktober 2018)
- Lid van het College van Bestuur bij Stichting PCOU en de Willibrord Stichting (vanaf 1 oktober 2018)

Nevenfuncties

- Bestuurslid ZonMw (bezoldigd)
- Lid Raad van Toezicht Bevolkingsonderzoek Midden Nederland (bezoldigd)
- Lid Raad van Toezicht Montessori Scholengemeenschap Amsterdam (bezoldigd)
- Lid Raad van Advies Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) (onbezoldigd)

De heer A. de Jonge MSM, lid

- Directeur-bestuurder Inovum (tot en met juni 2018)

Nevenfunctie:

- Lid Raad van Commissarissen van Poort6 (woningstichting Gorinchem)

De heer ir. W.E. ten Kate, lid

- Waarnemend burgemeester van de gemeente Giessenlanden (tot mei 2018)
- Programmamanager bij Provincie Drenthe (vanaf mei 2018)

Functie gerelateerde nevenfuncties (onbezoldigd):

- Lid Algemeen Bestuur Gemeenschappelijke Regeling AV
- Lid Algemeen Bestuur Gemeenschappelijke Regeling Veiligheidsregio ZHZ
- Lid van het college van beschermlieden en Algemeen Bestuurslid van de Stichting tot Instandhouding Molens Alblasserwaard-Vijfheerenlanden (SIMAV)
- Lid VNG subcommissie Decentralisatie Jeugdzorg
- Lid stuurgroep veiligheidshuis ZHZ
- Lid Gebruikersraad Kadaster (namens gemeenten)

Overige nevenfunctie:

- Lid van de Raad van Toezicht van Ruimte-OK

De heer dr. O. de Zwart MPH, lid

- Directeur Welzijn, Zorg en Jeugdhulp Gemeente Rotterdam

Functie gerelateerde nevenfunctie (onbezoldigd):

- Secretaris gemeenschappelijke regeling jeugdhulp Rijnmond

Mevrouw mr. I.I. Kooy-Veenstra, lid

- Directeur I.K. Consulting

Nevenfuncties:

- Lid Advies Raad van CareRate te Rotterdam
- Adviseur van de Nierstichting (inzake de ontwikkeling en implementatie van de draagbare kunstnier)
- Mentor, ervaringsdeskundige voor de opleiding Wo & Men on Board
- Voorzitter Stichting Bureau Sterrenstof (deze stichting zet zich in voor chronisch zieke patiëntjes en hun omgeving)
- Coach Young Potentials

Mevrouw prof. dr. A.W.M. Kramer

- Hoofd huisartsopleiding
- Hoogleraar onderzoek van onderwijs
- Huisarts

Mevrouw drs. N. Ünlü

- GZ-psycholoog bij Indigo / NOAGG

Mevrouw drs. A. Jonkers

- Directeur Intramurale zorg Florence zorgorganisatie Den Haag
- Nevenfunctie
- Lid Bestuur Vereniging Schisis Nederland

De heer drs. J. Heuvelink

- Programmamanager Ministerie van Buitenlandse Zaken (Programma Kust en Programma Ons Landschap) (tot 1 mei 2019)
- Programmamanager Ministerie van Buitenlandse Zaken (Programma Energie en Ruimte) (vanaf 1 mei 2019)
- Statenlidmaatschap Provincie Zuid-Holland (D66) (vanaf 28 maart 2019)

Mevrouw ir. H. Linden

- Bouwer strategische allianties, Health Hub Utrecht, Gemeente Utrecht

Nevenfuncties

- Lid Raad van Bestuur Agis Innovatiefonds
- Lid Raad van Toezicht Lijn1 Haaglanden
- Lid Raad van Toezicht Voedingscentrum
- Lid programmacommissie van het Nationaal Preventie Programma (NPP5 en NPP6), ZonMw
- Voorzitter commissie Gezonde Wijk, ZonMw
- Voorzitter commissie Maak Ruimte voor Gezondheid, ZonMw
- Lid Programmacommissie Gezonde Toekomst Dichterbij Fonds, Nuts Ohra
- Lid adviescommissie 'Designing a community of Care', Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Honorering

De honorering van de directeur/bestuurder, medewerkers en de leden van de Raad van Toezicht zijn conform de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT), kortweg: Wet normering topinkomens. Voor specificatie van de bezoldiging topfunctionarissen zie bijlage 1 van de jaarrekening.

Dit jaarverslag is door de directie vastgesteld op 13-05-2019 en goedgekeurd door de Raad van Toezicht op 22-05-2019.

Drs. P. Heijdenrijk
Directeur-bestuurder Pharos

Arthur van Schendelstraat 600 2^e etage
Utrecht
030 234 98 00
www.pharos.nl

Gezondheid en kwaliteit van zorg voor iedereen